بسم الله الرحمن الرحيم

دەستپێك

سوپاس بۆ خوا، سوپاس بۆ پەرستراوی هەق، سوپاسێك شایستە بێ بە جەلالەت وگەورەیی ئەو، بەردەوام بێ بە بەردەوامی ئەو، قورس وسەنگین بێ بە سەنگینی عەرشی ئەو، فراوان وزۆر بێ بە زۆری دروستکراو ووشەکانی ئەو، زانا وئاگادارە بەوەی بووە وبەوەشی ئەبێ، بەوەی نەبوە وبەوەشی نابێ، گەر ببوایە چۆن دەبوو، بۆ نەبووە وبۆ نابێ؟ بیسەر ودانا وزانا وکار لەجێ وبەجێ لە بۆ ئەوەی دەشێ ولەو کاتەی بشێ، بەرزی وپیرۆزی ومەزنی بۆ ئەو خوایەی کە گەڵایەك لە دارەکەی بەر نابێتەوە مەگەر بە زانستی ئەو نەبێ.

شایەتی ئەدەم کەوا موحەممەد بەندە وپەیامبەر ورەوانەکراوی خوایە، «سوێند بەخوا هیچ شتێك نەما لە هەق وڕاستی، لەوەی سودی بۆتان هەبێ مەگەر بۆم ڕونکردونەتەوە وپێم ڕاگەیاندون، هیچ شتێکیش نەماوە لە لاری وچەوتی، مەگەر بێدارم کردونەتەوە لێی وپێم ڕاگەیاندون»، داوی ئەوە:

لەم ماوە لە یەکێك لەو کەناڵە ئاسمانیانە چاوپێکەوتنێك کرا لەگەڵ دوو عەلمانی لەمەڕ شیاوی دەستوری عەلمانی وبێکەڵکی دەستوری ئیسلامی، جا بەهۆی هێرشی زۆریان بۆ سەر ئیسلام وموسڵمانان، کاردانەوەی توندی لێکەوتەوە، منیش لێرەدا لەسەر هەندێ قسەی نێو

بەرنامەکە پشتیوان بەخوا هەڵوێستە دەکەم، ولەم چەند خاڵەی خوارەوە دەیگوشێرم[1]:

کێشە گەورەکە ناشارەزایی وگە نحاڵی بوونی نەیارانی ئیسلامە لە ئیسلام

پێشتر وتومە وئێستاش دەیڵێم: کێشە گەورەکەی ئێمە لەگەڵ نەیارانمان بریتیە لە ناشارەزایی ونا حاڵی بوون وگەنحاڵی بوونیان لە ئیسلام، دەی: «الحُكْم عَلَى الشَّيْءِ فَرْعٌ عَنْ تَصَوُّرِه» کە تۆ حوکم دەدەیت لەسەر شتێك بەگوێرەی ئەوە دەبێت کە لەوشتە حاڵی بووی -ئەمە ئەگەر هەوا وئارەزو ببەینە دەرەوە کە من پێم وایە پشکی شێری هەیە لەو بڕیار ودیدە هەڵانەی لەسەر ئیسلام دروست دەبن ودەدرێت-.

بۆ دەستورێکی ئیسلامیمان دەوێت؟

بڕۆمە سەر باسی ئەوەی: **بۆ دەستورێکی ئیسلامیمان دەویٚ؟**

هەڵبەت لەبەر زۆر خاڵ؛ گرنگترینیان: ئێمە وکۆمەڵێك لە عەلمانیەکانیش ئەڵێین: ئەم خاك وهەوا وئاو وئاسمان وشەو ورۆژ و ... هتد هەمووی دروستکراوی خوایە ﷻ، ئایا بەبیٚ ئەم دروستکراوە ورد وموحکەمانەی خوا ژیان بەردەوام دەبێت؟ بێگومان نەخێر، بۆچی؟

---

(١) هەر ئەو کاتە لە «گۆڤاری وەلام» بلاوکرایەوە.

چوونکه خوا ﷻ خۆی دروستکاری هـەموو بونـەوەرە وزانایـە بـە هـەموو شتێك وبه نهێنی وئاشكراكان، دانایه كه چی شیاوە، بۆ كەی شیاوە، وبـۆ كویٚ شـیاوە، وچـۆن شـیاوە ...، یـا نەشـیاوە بـۆ نەشـیاوە؟ بـەو شـێوە خولقاندوویەتی كه بشیٚ وبگونجیٚ.

بۆیه ئەم ژیانه ئاوها جوانه وگوزەران بەردەوامە، دەبینی ئاسمان شـینه ڕەش نیه، ئەگەرنا ئـەو جوانیـەی نـەدەما، هـەوا ڕەنگـی نیـه، ئەگـەرنا یەكترمان نەدەبینی، نه قورسه ونه سوكه ئەگەرنا دووایی بمانویستایه هەوا هەڵبمژین یان ئەبوایه سەرمان بنوسایه به خاكـەوە، یـان سـەربكەوتینایه بەسەر شتێك تا تۆزێـك هـەوا هەڵبمـژین -ئەمـە ئەگـەر ژیـان مـابیٚ-، هەروەها ئاو، نه تام ونه بۆن ونه ڕەنگی نیه. ئەگـەرنا هەنـدێك تەبیعـەت حەزی له هەندیٚ بۆن وتام وڕەنگ نیه.

ئەمه خەلقی خوایه وهەموومان پێمـان وایـە عـەیبی نیـه، ئـەی بـۆ ئەبێت خەلقەكەی بیٚ عەیب بێت بەڵام شەرعەكەی عەیبدار بێـت؟! ئەمـە هەر بۆ خۆی نەسازی ودژ بەیەكی «تناقض» نیه؟! هەربۆیه چۆن بـەبیٚ ئـەم نیزام وسیستەمه گەردوونیەی خوا -إن صح التعبیر- داینـاوە ژیـان نابێـت، بەبیٚ ئەو سیستەمەشی بۆ ژیانی خەڵكی داناوە -كـە شـەریعەتەكەیەتی- ژیان به ڕێكی ناڕوات.

یانی تۆ ئەگەر بە گوێرەی کەتەلەۆك ئەو ئامێرە بەکارنەهێنی، نابێت، بۆ نمونە هەندێك ئـامێری کارەبـایی ئـەبێ کـە لـەبار داتگـرت بـۆ چـەند سەعاتێك داینەگیرسێنی، ئاوها نوسراوە، کـە وات نـەکرد ئەوسـا ئەگـەر خۆی دە ساڵ ئیش بکـات، بـۆ تـۆ لەوانەیـە مانگێـك ئـیش بکـات یـان ڕاستەوخۆ بسوتێت.

جا ئەگەر عەلمانیەت پیادە بکەین، ئا بەو چەشنە ژیان تێك دەچێت.

بۆیە ئەڵێین: ئەبێت ئیسلامەکەی خـوا دەسـتور بێـت ﴿وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَآمَ دِينًا﴾. واتە: «وڕازی بووم ئیسلام دینتان بێت، بۆیە پێـوەی پابەنـد بن».

ئەمەش واتای: ﴿أَلآ لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ە. واتـە: «دروستکراوەکان هەمووی هی خوان، وفەرمانەکانیش هەر بۆ ئەون».

هەروەها دەستوری عەلمانیەتمان ناوێ، چوونکە بەڕاستی زۆر ناشیرینە، ئەوشتە جوانانەی تێیدایە ئیسلامەکەمان دەستەبەری کردووە -الحمد لله-، ئیتر بۆ واز لەو خوانە جـوان وڕازاوەی خـوا بهێـنین وڕوبکەینـە زبڵدانەکـە وبڵـێین: ئـەو خواردنـە لـەم زبڵدانـە هەیـە بـەتامترە لـەوەی سـەر سـفرە وخوانەکە.

عەلمانیەت خۆی شێواوە یا دەشێوێنرێ؟!

ئەڵێ: «دەستێك هەیە کە سیکۆلاریزم دەشێوێنێ». نا، نەخێر، بەڕێزان دوونیا ڕۆشنە وخەڵك چاوی هەیە، بە خەڵك وتراوە: عەلمانیەت نێر لە نێر مارە دەکات، بەمە عەلمانیەت دەشێوێنرێ یا هەر خۆی شێواوە؟! ئەمە هەقیقەتە وخەڵك لە کەناڵەکان بەچاوی خۆیان دەیبینن!

عەلمانیەت ئایدۆلۆژیا؟!

ئەڵێ: «عەلمانیەت ئایدۆلۆژیا نیە».

ئەمە یا چەواشەکردنە، یان تێنەگەیشتنە لە مانای ئایدۆلۆژیا، ئەگەرنا ئایدۆلۆجیا واتە ئەفکار وئاراِئ وعەقائید! بە کوردی بیروباوەڕ وفیکر وڕاوبۆچوون دەگەیەنێت. ئیتر چۆن عەلمانیەت بیروباوەڕ وفیکر نیە؟! ئەگەریش وەکو زاراوەیەك تەماشای بکەین: لە کتێبی: «اللغة العربية المعاصرة»دا هاتوە ئەڵێ: «مجموعة الآراء والأفكار والعقائد والفلسفات التي يؤمن بها شعب أو أمّة أوحزب أو جماعة»[1]، واتە: «بریتیە لە کۆمەڵە ڕاوبۆچون وفیکر وبیروباوەڕ وفەلسەفەگەلێك کە گەلێك یان ئوممەتێك یان حیزبێك یان جەماعەتێك بڕوای پێیەتی» کەواتە هەر ڕاوبۆچوونێك هەبێت

(١) «اللغة العربية المعاصرة» تأليف: أحمد مختار عمر، الطبعة الأولى، ١٤٢٩ – ٢٠٠٨، دار عالم الكتب، القاهرة. (١/١٤٤) رقم: (٣٨١) أيدوولوجية.

هــەر کۆمــەڵێك بڕوایــان پێــی هــەبێت ئــەوە ئایدۆلۆژیایــە، لەوانــەش عەلمانیەت.

هەروەها لەوەودووا خوا ویستی لێبێت لە فەرهەنگە بیانیەکانەوە ئەوە دەبینیت کە سیکۆلار وعەلمانیــەت ئایدۆلۆجیایــە وبــرواری گومــانی تێــدا نامێنێت.

بۆ دژی تێپەڕاندنی ماددەی شەشن؟

ئەڵێ: «دژی تێپەڕاندنی ماددەی شەشم». با بەوە دەست پێبکەین بزانین ماددەی شەش چی ئەڵێ کە ئەمان دژین؟ ئەڵێ: ئاپینی ئیسلام سەرچاوەی سەرەکی یاسادانانە.

ئەی با بزانین بۆ دژین؟ وەڵام: «**لەبەر ئەوەی ئیسلام حوکمی بەربەری تێدایە** -کە دەقی قسەی خۆیانە لەبەرنامەکەدا-».

کە ئەوەشمان زانی با بزانین، ئەو دوو ڕۆشنبیرە! دەیانفەرمو: دژی ئاپینی ئیسلام نین.

بەڕێزان کەواتە لە خۆیان بپرسن: هەر بەڕاست دژی حوکمی بەربەری نین؟! یان ئەتانەوێ بە قیناعی دژی دین نین، ژەهر تێکەڵی هەنگوین بکەن؟!

پاشان بۆ ڕاستەوخۆ بانگەشەکەتان ناکەن؟ مەگەر خۆتان ناڵێن ئیسلامیەکان کەمینەن!؟

بۆیە لێرەوە موسڵمانان ئاگادار دەکەمەوە لەو خەڵکانەی کە دژایەتی دین دەکەن بەڵام بەناوی دڵسۆزی بۆ دین: یەکێکیان ئەڵێ: دەستوری ئیسلامیمان ناوێ تا ئیسلام پارێزراو بێت لە توندووتیژی. ئەوەکەیان ئەڵێ: دەستوری دینیمان ناوێ بۆ ئەوەی وێنەیەکی جوانی ئیسلام پیشانی جیهان بدەین، ئەمەکەی تریان ئەڵێ: لەبەر خاتری موسڵمانان داوای دەستورێکی سیکۆلار دەکەین تا موسڵمانان بە ئاسودەیی بژین!! ئەوەکەی تریان ئەڵێ: سیکۆلار واتە ڕزگارکردنی ئیسلام لە دەست ئیسلامی سیاسی! ئەمە بریتیە لە فەلسەفەی: نابیتە ئیسلام تا واز لە ئیسلام نەهێنیت!

پێناسەی دروستی عەلمانیەت وهەقیقەتەکەی

ئەڵێ -لەپێناسەی هێزی سیکۆلار-: «**هێزی سیکۆلار ئەو هێزەیە: نە مولحیدە، نە دژایەتی ئایین دەکات، بەڵکو ئەڵێ دەوڵەت ئاینی نیە، دەوڵەت موقەددەس نیە، قودسیەت لە دەوڵەت دائەماڵێ، ودەوڵەت ئەبێت پارێزەری ئازادی هەموو لایەك بێت، لەوانە ئازادی ئاینی**».

پێش هەمووشتێك ئەڵێم: پێویستیمان بە پێناسەی تۆ نیە، ئەوە دائیرەی مەعاریفی بەریتانیە ئەڵێ:

Secularism: any movement in society directed away from otherworldliness to life on earth.

«هي كل حركة اجتماعية تهدف إلى صرف الناس وتوجيههم من الاهتمام بالآخرة إلى الاهتمام بهذه الدنيا وحدها».

واته: «هەر بزوتنەوەیەكی كۆمەڵایەتیە ئامانجی پاشگەزكردنەوەی خەڵكە لە بایەخدان بە دوارِۆژ بۆ بایەخدان بە دوونیا بە تەنها» ودوونیا نەویستەكان بكاتە دوونیا ویست.

هەروەها لە فەرهەنگی «العالم الجديد»ی لۆبستردا لە باسی وشەی «Secular»دا ئەڵێ: «الاعتقاد بأن الدين والشؤون الكنسية لا دخل لها في شؤون الدوولة وخاصة التربية العامة» واتە: «بیروبڕوابوونە بەوەی كە دین وكاروباری كڵێسا هیچ هەقی نیە بە كاروباری دەوڵەتداری وبەتایبەت پەروەردەی گشتیەوە».

ولە فەرهەنگی ئۆكسفۆردا هاتوە ئەڵێ: «secular: دنيوي، أو مادي، ليس دينيًا ولا روحيًا؛ مثل التربية اللادينية، الفن أو الموسيقى اللادينية، السلطة اللادينية، الحكومة المناقضة للكنيسة» ئەڵێ: «سیكۆلار واتە دوونیاگەرایی، ماددەگەرایی، نە دینی ونە ڕوحی، وەكو پەروەردەی لادینی، هونەر یان مۆسیقای لادینی، دەسەڵاتی لادینی، حكومەتێك كە هەڵوەشێنەرەوەی كڵێسا بێت». هەروەها باسی واتایەكی تری دەكات وئەڵێ: «الرأي الذي يقول: إنه لا ينبغي أن يكون الدين أساساً للأخلاق والتربية» واتە: «ئەو ڕاوبۆچوونەیە كە پێی وایە: نابێت ئایین بنەما بێت بۆ ڕەوشت وپەروەردە».

جا بێینەوە سەر وەڵامی دوو هاوڕێکەمان، کە ئەڵێ: «**سیکۆلار نە مولحیدە**» ئەوە سایت وپەیج وچالاکی وگۆڤار ورۆژنامەکانیانن شاهیدی لەسەر ئەمە دەدەن یان بە درۆی دەخەنەوە؟! وا دەزانم زۆربەی دووەمە.

پاشان ئەگەر عەلمانیەت واش نەبێت، بەڵام ئەو کەش وهەوایەی دەیخولقێنێ کەشوهەوای دارمانی ڕەوشت وئەخلاق وبەها باڵاکان وبڵاوبوونەوەی ئیلحادە. **ئەگەر عەلمانیەت ئیلحاد نەبێت ڕێخۆشکەرە بۆی. ئەگەر عەلمانیەت پیاو لە پیاو مارەکردن نەبێت لێکەوتەکەیەتی.**

سەبارەت بەوەی: «**سیکۆلار دژایەتی ئایین ناکات**»، ئاخر بەڕێزان نیوەی بەرنامەکە سوکایەتی بوو بە ئایین وەك باسی هەندێك لەوانە دەکەین -بە ویستی خوا-، ئیتر نمونەی دەرەکی پێویستە؟!

پاشان مێژو وواقیعی عەلمانیەکان شاهیدە لەسەر ئەمە، کەمال ئەتاتورکی عەلمانی دژایەتی ئاینی نەکرد، ئازادیە ئاینیە تاکەکەسیەکانی قەدەغە نەکرد؟! لە دایکی دیموکراسیەت لە فەرەنسا حیجاب قەدەغە نیە؟! لەناو جەرگەی ئەوروپا ڕۆژنامە جیهانیەکانیان باسی ئەوە ناکەن کە موسڵمانان ڕوبەروی دژایەتی دەبنەوە؟! لەو وڵاتە ئەوروپیانە، کوشتنی موسڵمانێك ونا موسڵمانێك وەك یەك نیە، لە ئەمریکای عەلمانی لە سەردەمی ترەمپدا دەزانی لەیەك ڕۆژدا چەند هێرش دەکرێتە سەر موسڵمانان؟ ناکرێ بڵێی ئەمانە ڕای شەخسین وتەعبیر لە عەلمانیەت

ناکەن، بەڵام موسڵمانێك بێت تەعبیر لە ئیسلام دەکات. ودەیان نمونەی تر.

دەوڵەت عەلمانی بوو، ئاینەکەشی عەلمانیە

سەبارەت بەوەی: «**سیکۆلار ئەیەوێ دەوڵەت بێ ئاین بێت**»، بێگومان ئەمە قیناع وچەواشەکاریە، ئەگەرنا دین چیە؟ دیانەت بریتیە لەوەی مرۆڤ باوەڕی پێیەتی: «مَا يتدين بِهِ الْإِنْسَان»[1] هەرچیەك بێت ئەرزی بێت یان ئاسمانی، لەو دینانە: ئیسلام، جولەکە، گاور، بووزی، عەلمانیەت، شیوعیەت..هتد. ئەمانە هەمووی دینن، مرڤەکان باوەڕیان پێیەتی.

هەربۆیە دەوڵەت عەلمانی بوو ئەوسا ئایینی عەلمانیەت دینی دەوڵەتە! کەواتە ئەم بانگەشە دژ بە یەك ونەسازە.

لەمەوە ڕون بوویەوە کە ئەم بانگەشەیە مەحەللی لە ئیعرابدا نیە، ئەگەرنا کەسی ڕۆشنفیکر نابێ هەڵە وقسەی دژبەیەکی وا بکات!

---

(١) «الدّيانَة: مَا يتدين بِهِ الْإِنْسَان». «المعجم الوسيط» تأليف: إبراهيم مصطفى، أحمد حسن الزيات، حامد عبد القادر، محمد علي النجار، مادة د ي ن، (ص ٣٠٧)، الطبعة السادسة ١٤٢٩، الناشر: مؤسسة الصادق للطباعة والنشر، طهران.

وڵاتانی ڕۆژئاوا لە دەستور باسی ئاینی فەرمی دەکەن

هەروەها ئەکرێ لە ڕوانگەیەکی ترەوە هەڵوێستە لەسەر ئەم قسەیەی بکەین، کە بۆت دەردەخات هەندێك ڕۆشنبیر نازانن چی ئەڵێن، گرنگ کردنی قسەی زلە!

ئەویش ئەوەیە کە ئەڵێ: «**دەوڵەتی سیکۆلار ئاینی نیە**». کەچی زۆرێکی وڵاتانی ڕۆژئاوا ئاینی فەرمی وڵاتیان گاورە، ئیتر کاسۆلیکی بێت یان پرۆستانت یان ئەرسۆزدۆکسی یا هەر ئاینزایەکی تر(١)، بۆ نمونە:

دەستوری نەرویج: ئاینی فەرمی ئینجلیکانی پرۆتستانتی لۆسەریە

وڵاتی نەرویج وڵاتێکی ئەوروپیە، نیزامی پادشاییە، لە ماددەی دووی دەستوردا دیانەتی کڵێسای(٢) ئینجلیکانی(٣)

---

(١) کە من لێرەدا بە زۆری باسی وڵاتانی ڕۆژئاوا دەکەم وباسی ئاینی نەسڕانیەت دەکەم، لەبەر ئەوەی ئەوان زۆرتر بڕوایان بە ئەوروپا هەیە وزیاتر لە فریشتەوە نزیکە!

(٢) واتە: کەنیسە، یانی: پەرستگا، وەك مزگەوتی موسڵمانان. مەبەستیش لە کڵێسا ئەو بۆچوونەوەیە کڵێساکە هەڵی گرتوە، نەك چووار دیوار.

(٣) یا ئینگلیزی، یەکێکە لەو بۆچوونانەی شوێنی کڵێسای ئینگلیزی دەکەوێت. ئینگلیزیش نیسبەتە بۆ وڵاتی ئینگلتەرا (بریتانیا). بڕوانە: «**المورد الحديث**» **تأليف: منير البعلبكي**، ورمزي منير البعلبكي، وشەی «Anglican» ل ٥٩، **دار العلم للملايين**، بەبێ ساڵی چاپ، بيروت.

پرۆتستانتی[1] لۆسەری[2] بە دینی فەرمی وڵات دادەنێت، وپێویستە دانیشتوانی وڵات نەوەکانیان لەسەر ئەوجۆرە ئایدۆلۆجیایە پەروەردە بکەن.

---

(١) گروپێکی گەورەن لە سێ گروپە گەورەکەی گاورەکان «پرۆتستانت، کاسۆلیك، ئەرسۆدۆکس»، وبە ئینجیل وعەقڵ ئیعترازیان کردە سەر کڵێسای ڕۆژئاوایی (کاسۆلیك) (بەرامبەر کڵێسای ئەرسۆدۆکس کە پێی ئەوترێ ڕۆژهەڵاتی چوونکە شوێنکەوتوانی بە زۆری لەوێن)، بۆیە لە کاسۆلیکەکان جیابوونەوە (وەکو چۆن ئەرسۆدۆکسیش لە کاسۆلیك جیابوونەتەوە)، کڵێسەکەشیان پێی دەوترێت: پرۆتستانت، لە «protest»ەوە هاتوە، واتە ئیعتراز، چوونکە ئیعراز دەکەنە سەر هەر شتێك دژی ئینجل بێت، وتەنها شوێنی ئەو دەکەون، بۆیەش پێیان دەوترێت «ئینجلی»، وپێشیان وایە هەموو کەسێك دەتوانێت لە ئینجیل تێبگات. بڕوانە: «**الموسوعة الميسرة في الأديان والمذاهب والأحزاب المعاصرة» إشراف: مانع بن حماد الهجري (٢/٦١٥)، الناشر: الندووة العالمية للطباعة والنشر والتوزيع، الرياض، الطبعة الخامسة ٢٠٠٣**.

(٢) نیسبەتە بۆ مارتن لۆسەر کینگ، کە یەکێکە لە ڕاهبە گاورە بەناوبانگەکان، لە ئەڵمانیا لە دایکبووە لە ١٤٨٣، کە ئەو هەموو بۆچۆنە خورافی وپوچەی گاورەکانی بینیوە بە تایبەت دووای ئەوەی لە ١٥١٠ سەردانی ڕۆمای کرد بۆ تەبەروك کردن بە پیرۆزییەکانی ئەوێ، بینی: ئەمە بۆ لێخۆشبوونی تاوانە، ئەوە نهێنی تەوبەکردنی لایە، وئەمە پێدانی چەکی لێخۆشبوونە، وئەم هەموو دیاردەی گەندەڵی وبەدڕەوشتیە هەیە لە سلکی ڕاهب وگاورە دیندارەکاندا، بۆیە بزوتنەوەیەکی چاکسازی دروستکرد لە ناو مەسیحیەت، ئەوەبوو بە بڕیاری پاپا لە ساڵی ١٥٢٠ بێبەش دەکرێت، دوواجار دەڕوات عەهدی جەدید (بەشێکی ئینجیل) وەردەگێڕێتە سەر زمانی ئەڵمانی، کە شتی وا لەو ئاینەدا قەدەغەیە وپاپا وگەورە پیاوانی ئەو ئاینە ئەتوانن لە ئینجیل تێبگەن نەك وەربگێڕدرێت بۆ هەموو کەسێك، هەربۆیە بۆچوونی لۆسەر ئەوەندە کاریگەری دەبێت، کاتێك ئیمپراتۆر داوای بە دەستەوەدانی لۆسەر دەکات لە ئەڵمانیا، دەسەڵاتدارانی ئەوێ ئەڵێن: بەسەرچاو ئێمە ئامادەی گوێڕایەڵی ئیمپراتۆرین لە هەمووشتێکدا مەگەر شتێك

هەروەها لە ماددەی چواردا ئـەڵێت: پێویسـتە پاشا لـە هـەڵگرانی بیرباوەڕی کڵێسای پرۆتستانتی لۆسەری بێت.

جا ئەمە وەکو ئەوەیـە وایـە بڵێـی: سـەرۆکی عێـراق یـان سـەرۆکی هەرێمی کوردستان، ئەبێت: موسڵمانێکی[١]، سوننی[٢]، شافعی[٣]، بێت.

شایانی باسـە ئـاڵای وڵاتـی نـەرویج بریتیـە لـە خاچێك. هەروەها دروشمەکەشیان دیسانەوە خاچـێکی تێدایە لەسەر تاجەکە، جا هەتا ئەو ڕادەیە ئاینین!

دووێنـێ «٢٨,٧,٢٠١٥» یەکێك لەو عەلمانیە لاڕەوانە –لـە کەناڵێکی ئاسمانیەوە- دەیوت –هەڵبـەت عـەیبی نـەدەهات-: «بـەڵگەی ئەوەی سەددام عەلمانی نەبووە ئاڵای وڵاتەکەیەتی کـە «الله أکبر»ی تێدایە!».

تۆ بڵێی نەرویج عەلمانی نەبێت، چوونکە ئاڵاکەی خاچی تێدایـە؟! یـان ئەو وڵاتانەی ئێستا باسیان دەکـەین؟! ئەگـەر ئـەم وڵاتانـەی ئێسـتا مـن

دژی کتێبی پیرۆز بێت ویان هیچ دەقێك لەسـەری نـەهاتبێ، بۆیـە تەسـلیمیان نـەکرد، ئەمەش خودی ئەو بۆچوونەوە بوو لۆسەر بڵاوی دەکردەوە.

لۆسەریش بەوکەسانە دەوترێت بۆچوونی ئەمیان ئەڵگرتوە وژمارەیان سەدان ملیـۆن کەسە.

(١) بەرامبەری گاور «مەسیحی».

(٢) بەرامبەری پرۆتستانت.

(٣) بەرامبەری لۆسەری.

باسیان دەکەم عەلمانی نەبن، لە هەموو دوونیا وڵاتی عەلمانی نیە، کە ئەوانەی شارەزای عەلمانیەتن وخەریکن پێوەی دەزانن نەرویج لە سەروی لیستی ناوی وڵاتانی عەلمانیە!!

هەر بۆ زانیاریتان یەکەم زۆرترین ناو لە نەرویج: «لۆقا یان لۆگا»یە، کە ناوی ئینجیلێکە لە چووار ئینجیلەکە، دووای ئەوە ناوی: «مورقوس» «مُرقُس»، کە ناوی ئینجیلێکە لە چووار ئینجیلەکە، پاشان ناوی: «فیلیپ»، کە ناوی قەشە فیلیپە، کە یەکێکە لە دووانزە پەیامبەرەکەی لای ئەوان، ئینجا: «یەعقوب» یەعقوبیش دیارە واتە: «ئیسرائیل». ئەمە لە نێرینە، لە مێینەش: «لینیا» کە لە «مجدلین MAGDALENE» ەوە وەرگیراوە، کە ئەسڵکەی «مجدل»ـە وشوێنێکە لە فەلەستین، پاشان: «تیا»، کە لەو هێماوە وەرگیراوە وا لەشێوەی خاچە لەسەر گۆنا، ئەم زانیاریانەشم پشتیوان بەخوا هەموویم ڕاستەوخۆ لە سایتی فەرمی وڵاتی نەرویجەوە وەرگرتوە ودەستی تری نەبینیوە، تەنها واتاکان نەبێت لە فەرهەنگەکانەوە دەرمهێناوە.

ئەمە وڵاتە عەلمانیەکانیان ئاوهایە تۆ بڵێی وڵاتە دینیەکانیان چۆن بێت؟!

ئینجلیكانی پرۆتستانتی لۆسەری، ئاینی فەرمیە لە دەنیمارك

ولاَتـی دەنیمـارك ئەندامــە لـە یـەكێتی ئـەوروپا، نیزامـی پادشـایی دەستوریە[1]، لە ماددەی چووار بڕگەی یەك لە دەستوردا ئەڵێت: «كلێسای

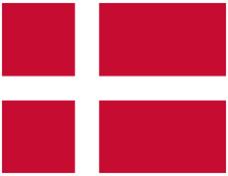

ئینجلیكــانی لۆســەری «پرۆتســتانتی» بریتیــە لــە كلێســـای فـــەرمی ولاَت، ... هەربۆیـــە لەلایـــەن دەوڵەتەوە پشتگیری وهاوكاری دەكرێت». هەروەها لە

ماددەی دوو بڕگەی شەشەم ئەوەی تێدایە: «كە ئـەبێت پادشا ئەندام بێت لە كلێسای ئینجلیكانی لۆسەری». هەروەها ئاڵای ولاَتی دانیماركیش بریتیە لە خاچـێك. جـگـە لە دروشمەكەیان، كە خاچی تێدایە.

ئاینی فەرمی ئایسلەندا، دەستەی پرۆتستانتی لۆسەریە

كۆماری ئایسلەندا ولاَتێكی ئەوروپیــە وئەیــەوێ ببێ بە ئەندام لە یەكێتی ئــەوروپا، بەهــەمان شـێوە دینی فەرمی ولاَت دەستەی پرۆتســتانتی لۆســەریە، ئەبێت دەوڵەت پشتگیری وهاوكـاری بكـات. ئـاڵای

ولاَتی ئایسلەندا -بــە هــەمان شـێوە- بریتیــە لــە: خاچێك، ودروشمەكەشیان خاچێكی زەقی تێدایە.

---

(١) واتە: مومارەسەی دەسەڵاتی دەكات بە پێی دەستور ویاسا ورەها نیە.

ئاینی فەرمی بریتانیا مەسیحی پرۆتستانتە

وڵاتی بەریتانیا ئەندامی یەکێتی ئەوروپایە[1]، نیزامی پادشایی دەستوریە، دیسانەوە دینی فەرمی گاوری پرۆتستانتە. بەڵێ دەستورێکی نوسراو نیە، بەڵام دەستورێکی عورفیە نەوە بۆ نەوە ماوەتەوە. بەڵام لە ماددەی سێی یاسای «التسوية»دا ئەڵێ: پێویستە پادشا لە شوێنکەتوانی کڵێسای ئینگلتەرای پرۆتستانت بێت، هەروەها ئەبێت پادشا سەرۆکی کەنیسە بێت، وبڕیاری ڕاشکاویان هەیە کە هەڵگرانی بیروباوەڕی کەنیسەی کاسۆلێکی[2] مافی ئەوەیان نیە دەسەڵاتی بەریتانیا بەدەستەوە بگرن.

وئاڵای وڵاتی بریتانیا دیسانەوە خاچێکی زەقی تێدایە، ولە دروشمەکەشیاندا سێ! خاچ.

هەروەها لە بریتانیا ئەنجومەن «پەرلەمان»ی لۆردەکان «House of Lords» لە دوو جۆر لۆرد پێکهاتوە، بەشێکیان لۆردە ڕوحیەکانن وژمارەیان بیست وشەش

---

(١) ئەمە ئەو کاتەبوو، بەڵام لەم ڕۆژانەدا ڕاپرسی (ئەوەی پێی ئەڵێن ڕیفراندۆم) کرا بۆ دەرچوونی لە یەکێتی ئەوروپا وسەری گرت وئامادەکاریەکان ڕێکدەخرێن بۆ ئەو مەبەستە.

(٢) یەکێکە لە سێ مەزهەبە گەورەکەی مەسیحیەکان بەڵکو گەورەترینیانە ودایکیانە ودووانەکەی تر لەمەوە جیابوونەتەوە. هەرکەس پاپای کڵێسای ڕۆما (فاتیکان) بە گەورەی خۆی بزانێت کاسۆلیکیە. لە دیارترین ڕابەرانی: بۆڵس وبەترس.

کەسە. کە نوێنەرایەتی بەرزترین کەنیسەی ئینگلیزی دەکەن، دەشتوانن ڕێگر بن لە پەسەندکردنی زۆر یاسا[1].

کە باسی بریتانیام کرد با باسێکی ئەوەش بکەم: لە ساڵی ٢٠١١ کامیرۆنی سەرۆك وەزیران وتی: «بریتانیا دەوڵەتێکی مەسیحیە ونابێت شەرم لە وتنی ئەوە بکەین». هەر لەوێ بەرگری لە ڕۆڵی دین کرد لە سیاسەتدا.

هەروەها دەستخۆشی لە قەشەکان کرد بەهۆی وەرگێڕانی جۆرێکی ئینجیلەوە بۆ سەر زمانی ئینگلیزی وبە دەستکەوتێکی گەورەی زانی. وئەڵێ شانازی دەکەم بە مەسیحیەتی خۆمەوە. هەروەها وتی: حەز دەکەم ئەوە بڵێم: ئینجیل بریتانیای گەیاندۆتە ئەمڕۆ[2].

دەستوری ئێرلەندا: دەسەڵات هێز لە خواوە وەردەگرێت

کە باسی بریتانیام کرد، با باسێکی ئێرلەنداش بکەم، چوونکە ئەوانەی سەر لە مێژوی ئەوروپا دەردەکەن دەزانن ئێرلەندا لە بریتانیا جیا بۆتەوە، وچ کێشەیەکی لێکەوتەوە. چوونکە هۆکاری جیابوونەوەکە هەر دینی بوو، کێشەش کە دروست بوو هەر دینی بوو، چوونکە ئێرلەندا

---

(١) لە هەر وێنەیەك خاچەکان بە ڕونی دەرنەکەون گەورە کراونەتەوە تا زیاتر دەربکەون.

(٢) www.gov.uk/government/news/prime-ministers-king-james-bible-speech.

کاسۆلیکی بوون[١]، بەریتانیاش پرۆتستانت، جا دووای کوشتار وبڕینێکی زۆری سەدانساڵە جیابوونەوە، ئەوەبوو باکوری ئێرلەندا کە پرۆتستانت بوون دژی ئەمە وەستانەوە ولەگەڵ بریتانیا مانەوە. جا ئەگەر لای خۆمان بووایە ئەیانوت ئەمانە جاش وخۆ فرۆشن لەبەر دین لەگەڵ جیابوونەوە نین، کە تەنانەت هەندێکیان ئەڵێن ئێرلەندی نەتەوەیەکی جیاوازە لە بریتانی.

سەرەتای دەستوری ئێرلەندی کە هەندێك بۆ جیاکردنەوەی لە ئێرلەندای باکور ئەڵێن: «کۆماری ئێرلەندا»، بەمە دەست پێدەکات: «بەناوی سالوسی «ثالوث»ی پیرۆز وموقەددەسی گەورەوە، ... کە ئەو سەرچاوەی هەموو دەسەڵاتێکە دێتە دەست ... وئەبێت ئەو مەرجەعیەتی هەموو کارێکی تاکەکان ودەوڵەتەکان بێت، وئێمەی گەلی ئێرلەندا خۆمان دادەنوێنین خۆمان ملکەچی پەروەرگارمان عیسای مەسیح دەکەین کە بەردێژایی سەردەمەکان باوباپیرانمانی پاراستوە، ودووپاتی هەموو پابەندبوونێکی خۆمان دەکەینەوە لە ئاستی وی...»، هەروەها ئەڵێ: «هەر سێ دەسەڵاتەکەی وڵات هێزی خۆی لە پەروەدگارەوە وەردەگرێت».

سەبارەت بە ئاڵای ئێرلەندای باکور -کە یەکێکە

(١) ئەوەی ئێستا پێی دەوترێ کۆماری ئێرلەندا، وپایتەختەکەی دبلنە، وئەندامی یەکێتی ئەوروپایە، ونیزامی کۆماریە وهەر بە بریتانی (ئینگلیز)یش قسە دەکەن.

لە چووار بەشەکەی بەریتانیا- دووخاچی تێدایە. دروشمەکەشیان زۆر.

ئالاَّکەی ئوسکوتلەندا

هەروەها با ئاماژەیەکیش بە ئوسکوتلەندا بکەم -کە یەکێکە لە چووار بەشەکەی بەریتانیای گەورە[1]- خاچێك لەسەر ئالاَّکەیەتی، شێوەی خاچەکەش بۆیە بەوشێوازەیە چوونکە یەکێك لە قەشە گەورەکانیان بەناوی «ئەندرۆ» لە یۆنان لەسەر خاچێکی هاوشێوەی (×) کوژراوە.

لە ئینگلتەرا ئەبێت فەرمانڕەوا سەر بە کلێسای ئینگلیزی بێت

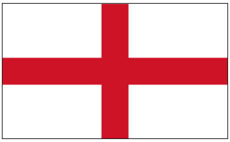

هەروەها پێویست دەکات ئاماژە بە ئینگلتەراش بکەم -کە گەورەترین بەشی نێو چووار بەشەکەی بەریتانیایە-، لێرەدا ئەبێت دەسەلاَّتدار سەر بەکلێسای ئینگلتەرا بێت، ئاینی فەرمی ولاَّتیش کلێسای ئینجلیکانیە، خاچێك، تەنها خاچێك ئالاَّکەیەتی!

لە یۆنان ئاینی فەرمی ولاَّت کلێسەی ئەرسۆزدۆکسایە

(١) هەولّی جیابوونەوە دەدەن لە بریتانیا ولە ٢٠١٤ لە گشتپرسیەکدا، ٥٥٪ی دەنگدەران بە نەخێر بۆ سەربەخۆیی دەنگیاندا.

یۆنان کە یەکێکە لە ئەنـدامانی یەکێتی ئەورووپا، نیزامی کۆماریـە، دەستور وەسفی ئـاینی فـەرمی وڵات دەکات بەوەی گاورە، وسەر بە کلێسای ئەرسۆزدۆکسا[١] «الأرثوذكسية»ی ڕۆژهەڵاتیە، و«وەمەسیحی پەروەردگار» سەرۆکێتی، ونەریتەکانی کلێیسـای ناوبراو لەم دەوڵەتەدا پیرۆز وموقەددەسە، هەر بە پێی دەسـتور نایاسـاییە سوکایەتی بکرێت بە ئاینی وڵات وتوشی لێپێچـینەوەی یاسـایی دەبێـت. وبەمە دەست پێدەکات: «بەناوی سالوسـی پـیرۆز وموقەددەسـەوە. ئـاڵای وڵاتی یۆنانیش خاچێکی ڕونە، هەر وەکو دەستورەکەیان، هەر وەك دروشـم ولۆگۆکەیان.

دەستور لە ئیسپانیا: پادشا ئەبێت کاسۆلیکی بێت

ئیسپانیا یەکێکە لە ئەندامانی یەکێتی ئـەورووپا، ونیزامی پادشـایی دەسـتوریە، لێرەشـدا بـە فـەرمی ئـەبێت قوتابیـەکان تەعالیمـەکانی کلێسـای کاسـۆلیکی بخـوێنن لــە

---

(١) یەکێکە لە سێ کەنیسە سەرەکیەکەی مەسیحیەت، ولـە کـنیسەی کاسۆلیکی ڕۆژئاوا جیابووەتەوە، ودان بە دەسەڵاتی پاپاس فاتیکاندا نانێن، لەبەر ئەوەی زۆربەی شوێنکەوتوانی لە ڕۆژهەڵاتن، بۆیە پێیـان دەوتـرێ کلێسـای ڕۆژهـەڵات. وئەبنـە دوو کلێسای سەرەکی: کلێسای میسری یان قیبتی، کلێسای قوستەنتینیە.

خوێندنگاکاندا، هەروەها لە دەستوردا لە ماددەی حەوتدا ئـەڵێت: ئـەبێت پاشا لە شوێنکەوتوانی کلێسای کاسۆلیکی بێت. خاچێك لەسەر تاجی نێو ئاڵاکەیان هەیە، دروشمەکەیان بە هەمان شێوە.

دەستور لە جۆرجیا : ئاینی فەرمی ئەرسۆزدۆکسایە

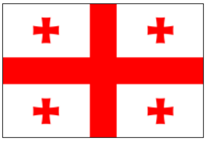

جۆرجیـــا یەکێکـــە لـــە وڵاتـــانی ئـــەوروپا، بـــە پێـــی دەستور ئاینی فـەرمی وڵات کلێسەی ئەرسۆزدۆکسایە، وئاڵاکەی ئەسڵەن بریتیە لـە پێـنج خـاچ، ولـە دروشمەکەشیدا زیاد لە خاچێك هەیە.

دەستور لە سویسرا : پادشا ئەبێت کاسۆلیکی بێت

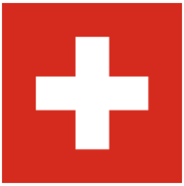

سویســـرا یەکێکـــە لـــە وڵاتـــانی ئـــەوروپا، نیزامـــی کۆماریە، دەستورە فیدراڵیەکەی بەمە دەســت پێـدەکات: «بە ناوی پەروەردگار»، ئەمە سەرباری ئـەوەی ئاڵاکـەیان

بریتیە لە تەنها خاچێك -هەمان ئاڵای خاچی سوری نێودەوڵەتی بە هەڵگەڕاویی[١]-. بە هەمان شێوە دروشمی فەرمی وڵات.

ئاڵای فینلەندا تەنها خاچێکە

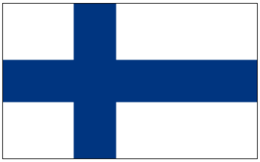

کۆماری فینلەندای ئەندام لە یەکێتی ئەوروپا، ئاڵاکەیان بریتیە لە خاچێك، لەگەڵ بوونی پەیوەندی توندی نێوان حکومەت وکەنیسە، لەگەڵ باسکردنی یاسای کەنیسە لە دەستوردا.

لە سوید ئەبێت پاشا سەربە مەزهەبی ئینجیلی بێت

سوید، کە یەکێکە لە ئەندامانی یەکێتی ئەوروپا، ونیزامی پادشاییە، بەپێی دەستور ماددەی چوار: ئەبێت پادشا سەربە مەزهەبی ئینجیلی بێت. ئاڵاکەشی تەنها بریتیە لە

(١) ئەمەش وەکو ڕێزێك بۆ هنری دۆنانی سویسری، کە بە باوکی ڕوحی دامەزرێنەری ئەم ڕێکخراوە دادەنرێت. کە شەڕی سولفرینۆی خوێناوی لە باکوری ئیتاڵیا دەبینێت لە نێوان فەرەنسا ونەمسا کە چل هەزار قوربانی لێدەکەوێتەوە، پێشنیاری دامەزراندنی ڕێکخراوێکی مرۆیی دەکات کە بایەخ بە بریندارانی جەنگ بدات. ئیتر کاتێك یەکەم ڕێکەوتننامەی پارێزگاریکردن لە بریندارانی جەنگ مۆر دەکرێت لە ساڵی ١٨٧٤ ئەو ئاڵایەی ئێستایان بۆ دانا وناویان لێنا: «اللجنة الدوولية للصليب الأحمر» «لیژنەی خاچی سوری نێودەوڵەتی» یا «لیژنەی نێودەوڵەتی خاچی سور».

خاچێك، كە هەتا ساڵی ٢٠٠٠ كەنیسەی فەرمی هـەبووە. لەگـەڵ بـوونی چەندین! خاچ لە دروشمی فەرمی وڵات.

ئوسترالیا

ئـــالاّی وڵاتـــی ئوســـترالیا ودروشمەكەشی خاچی تێدایە.

كلیلی بەهەشت لەسەر ئالاّیانە

فاتیكان یەكێكە لە وڵاتە ئەورووپیەكان كە بچـووكترین وڵاتـی جیهانـە وژمارەیـان تەنها هەشتسەدە كەسێكە، نیزامی پاپاییە، ئاینی فەرمی وەك دیارە كاسۆلیكیە، خاچێكی زۆر لـە ئالاّكـەیان هەیـە، دروشمەكەشـیان بـە هـەمان شـێوە، **لـە هـەمووی سـەیرتر كلیلـی بەهەشتیشی لەسەرە.**

ئەمیش وێنەی پاپای فاتیكان فرەنسیسە -كـە دەزانم ئـەو دوو بـەڕێزە وعەلمانیەكانی تریش هەرگیز حەز بەم وێنە ناكەن- لە ناوەڕاسـتی سـەرۆك وڵات وسەرۆك حكومەتە ئەورووپیەكانەوە ڕاوەستاوە لە كڵێسای سیستین لە

فاتیکان[1]، له بەرواری ٢٥ی ئازاری ٢٠١٧، سەرنجی مـەودای نێـوان پاپـا وسەرۆکەکان بدەن وکەس ڕاسـتەوخۆ لـه تەنیشـتیەوە ڕاوەنەوەسـتاوە. بـه پێچەوانەی وڵاتە موسڵمانەکانەوە، جا ئەمە ئەو ئەوروپایەیە کـه فەریکـه ڕۆشنبیرەکان ئەڵێن بێدینن وئاینیان نیە.

له لیختنشتاین ئاینی فەرمی کاسۆلیکیه

وڵاتی «لیختنشتاین» که یەکێکه له وڵاتە ئەوروپیەکان وهاوسنورە لەگەڵ سویسرا ونەمسا،

ونیزامی ئەمیریه وەك کوەیت، ئاینی فەرمی وڵات کاسۆلیکیه، ولـه نێـو ئـاڵای وڵات وله دروشـمی فەرمیشدا خاچ هەیه.

له ماڵتا ئاینی فەرمی کاسۆلیکیه

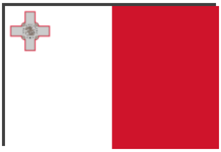

کۆمـاری «ماڵتـا»، یەکێکـه لـه ئەنـدامانی یـەکێتی ئـەوروپا، وئـاینی فـەرمی وڵات

کاسـۆلیکیه، ولـه نێـو ئـاڵای وڵات ودروشـمـی فـەرمیشـدا خاچێـکی ڕون وتـەنیا هەیـه لـه دەسـته چەپەوە ئاڵا ودروشمەکە.

---

(١) دەموچاویان بە ڕونی دیارە تا بزانن فەرمانبەر وشتی کلێساکە نین.

له مۆناكۆ ئاینی فەرمی كاسۆلیكیه

دەوڵەتی «مۆناكۆ» یەكێكە لە وڵاتانی ئەوروپا، وهاوسنوری فەرەنسایە، ئاینی فەرمی وڵات كاسۆلیكیە، وله نێودروشمی فەرمیشدا خاچ هەیە.

له هۆڵەندا دروشمی فەرمی زیاد له خاچێكی تێدایه

هۆڵەندا یەكێكە لە ئەندامانی یەكێتی ئەوروپا، نیزامی پادشایی دەستوریە، لە نێو دروشمی وڵاتدا خاچ هەیە.

له ئەرمینیا ئاینی فەرمی كلێسەی ئەرمەنی ئەرسۆزدۆكسایه

وڵاتی ئەرمینیا كە یەكێكە لە وڵاتانی ئەوروپا، نیزامی كۆماریە، ئەڵێن: كۆنترین وڵاتە مەسیحیەتی كردبێتە ئاینی فەرمی، ئاینی فەرمی ئێستا تێیدا كلێسەی ئەرمەنی ئەرسۆزدۆكسا «الأرثوذكسية»یە.

هەروەها لە دروشمی ئەو وڵاتەدا جگە لە بوونی خاچ، كەشتیەكەی نوحیشی! تێدایە لەسەر شاخی ئارارات.

له بوولگاریا ئاینی فەرمی مەسیحیەتی ئەرسۆزدۆکسایە

بوولغاریا یەکێکە لە وڵاتانی ئەندام لە یەکێتی ئەوروپا، وپایتەختەکەی سۆفیایە ونیزامی کۆماریە، لە ماددەی سێی دەستووردا ئەڵێ: مەسیحیەتی

ئەرسۆزدۆکسای شەرقی، بە دینی تەقلیدی دادەنرێت لە کۆماری بوولگاریا. کە ئەمەش تایبەتمەندی پێدان وبەرزکردنەوەی ئەو ئاینەیە بەسەر ئەوانی تردا.

هەروەها لە دروشمی فەرمی وڵاتی بوولغاریادا خاچ هەیە.

دروشمی چەکی دەریایی ئیتاڵیا خاچی لەسەرە

ئیتاڵیای عەلمانی ئەندام لە یەکێتی ئەوروپا، کە نیزامی کۆماریە، لە دروشمەکەشیدا چۆن هێماکردنی بۆ عەلمانیەت لەبیر نەچووە[١]، بەڵام لەبیریشی نەچووە، چەکەکان بە هێزی خوا دەتەقن، بۆیە لە دروشمی چەکی دەریایی ئیتاڵیا خاچێکی داناوە، دوو خاچ، بەڵکو سێ.

دروشمی بەلجیکا دوو خاچی تێدایە

بەلجیکای ئەندام لەیەکێتی ئەوروپا، کە نیزامی پادشایی دەستوریە، لە دروشمەکەیدا سدوو خاچی

(١) وەك لە دروشمەکانی پێشتریدا هەمیشە هێمای بۆ خاچ دەکرد.

داناوە، بە دانەیەك تێری نەخواردووە.

دروشمی لۆكسمبۆرگ دوو خاچی تێدایە

ئـەمیش بەدانەیـەك نـەیتوە بەسـە تـا كردوویـەتی بـە دووان، بـەڵكو هـی تریشـی تێدایە.

ئاڵای سلۆڤاكیا خاچی تێدایە

سـلۆڤاكیای ئەنـدام لـە یـەكێتی ئەورووپا، دوو خاچی تێكەڵی تێدایە، وەكو هێمایـەك بـۆ هـەردوو قەشـە: «كیرلـٚس» و«میپۆدیوس» كە شەفاعەتكاریانن تا خوا لـە لـە تـاوانی ئـەمان خـۆش ببێ، ئەمانیش وەكو وەفایەك هەردوو خاچەكەیان لەسـەر ئـاڵاكـە دانـا، هەروەها لەسەر دروشمەكەشیان.

دروشمی وڵاتی لیتوانیا خاچێكی لەسەرە

لیتوانیای ئەندام لە یەكێتی ئـەورووپا، گـەورەترینی نێـو هەموو وڵاتەكانی ئەورووپای بـاكورە، خاچـێكی زەق لەسـەر قەڵغانێكی ڕەق دانراوە.

دروشمی هەنگاریا «مەجەڕ» دوو خاچ زیاتری لەسەرە

وڵاتی هەنگاریا یا مەجەڕ کە دەوکەوێتە ناوەڕاستی ئەورووپاوە، لە نێـو دروشم ولۆگۆکەیان بە خاچ دەوری خۆیان داوە.

هەروەها سەرۆك وەزیرانی مەجەر بەناوی ئۆربـان -وەك لـە ڕۆژنامـەی گاردیانـــدا هـــاتوە- لـــە ٣ی ســـێپتەمبەری ٢٠١٥ ئـــەڵێ: ئـــەورپا وئەوروپیەکان مەسیحین وکۆچبەرەکانیش دێـن موسـڵمانن، بۆیـە بـۆ ئـەوەی شوناسمان نەگۆڕێت ئەبێت ڕێگری لە هاتنیان بکەین[١].

دروشمی ڕۆمانیا سێ خاچی تێدایە

ڕۆمانیـای ئەنـدام لـە یـەکێتی ئـەورووپا، کـە پایتەختەکـــەی بووخارســـتە، ســـێ خـــاچ لـــە دروشمەکەیدایە.

لە مۆنتینیگرۆ لە ئاڵا ولە دروشمدا زیاد لە خاچێك هەیە

لە وڵاتی «الجبل الأسود-شاخی ڕەش»ی باشوری ئەورووپا، کە خەریکی بە ئەندامبوونـە لـە یـەکێتی ئەورووپا، لە ئاڵاکەیاندا سێ خاچ هەیـە، هـەروەها لـە دروشمەکەشیاندا. دەشبینی دروشمەکەیان پێـك هـاتوە

(١) سەرچاوە:
www.theguardian.com/world/٢٠١٥/sep/٠٣/migration-crisis-hungary-pm-victor-orban-europe-response-madness

لە داڵێکی دووسەر، کە ئەوە هێمایە بۆ یەکیەتی کلێسا ودەوڵەت!

لە سڕبیا لە ئاڵا وردووشمەکەیان خاچ هەیە.

کۆماری سڕبیا کە خەریکی بە ئەندامبوونە لە یەکێتی ئەورووپا، لە ئاڵا ودروشمەکەیاندا چەندین خاچ هەیە. وقەڵغانێکی تێدایە بریتیە لە قەڵغانەکەی قەشە جۆرج.

مۆڵداڤیا لە ئاڵا ودروشمەکەیدا خاچ هەیە

ئەم دەوڵەتە ئەورووپیە کە دەکەوێتە ڕۆژهەڵاتیەوە، دراوسێی ئۆکرانیایە، لە ئاڵا وخاچەکەشیاندا داڵێکی لەسەرە وخاچێکی بە دەمەوە گرتوە.

دروشمی وڵاتی ڕوسیا چووار خاچی تێدایە

ڕوسیا: ئەم وڵاتە ئەورووپیە دروشمەکەی چووار خاچی تێدایە، سێ خاچ لەسەر هەر سێ تاجەکە، وخاچێکیش بە دەستی بازەکەوەیە.

ئاڵا ودروشمی سان مارینۆ خاچی تێدایە

سان مارینۆ: ئەم وڵاتە ئەورووپیە، کە دراوسێی ئیتاڵیایە، لە ئاڵا ودروشمەکەیاندا خاچ هەیە.

کەنەدا لەسەر بنەمای بە گەورە ڕاگرتنی خوا دامەزراوە

لە دەستوری کەنەدادا ئەڵێ: «کەنەدا دامەزراوە لەسەر مەبدەء «پرەنسیپ» گەلێك ڕەچاوی گەورەیی خوا وحوکمی یاسا دەکا». وخاچ لەسەر دروشمەکەیەتی.

زۆری خاچی سەر ئاڵاکان سەری لە خۆشیان تێکداوە

جا ئێستا هەقی خۆتانە بپرسن: باشە ئەم هەمووخاچە چیە؟ بۆچی هەموویان خاچێکیان داناوە!؟ نەترساون ئاڵاکانیان تێکەڵ بێت؟! بێگومان پرسیارێکە جێی خۆیەتی.

جا با قسەیەکی خۆشتان بۆ بگێڕمەوە: لە بەرواری ١٤,٤,٢٠١٤ لە مەراسیمی پێشوازی کردن لە سەرۆکی سویسرا لەلایەن سەرۆکی حکومەتی ئۆکرانیاوە، لەبری دانانی ئاڵای سویسرا، ئاڵای دانیمارك

دانرابوو، که سەرۆکی سویسرا ئاڵاکە دەبینێ سەیری لێدێت[١]. ئەوەندە ئاڵاکانیان لەیەك چووە، جەماعەتی پرۆتۆکۆڵ لێیان تێکچووە، ناهەقیانە؟[٢].

«پابەندە بە ئازادی بەگوێرەی دیدگای پەیامبەرانی گەلی ئیسرائیل»

لە دەستوری ئیسرائیلدا هاتوە: «ئیسرائیل دەوڵەتێکی دیموکراتیە، ڕاوەستاوە لەسەر مەبدەئەکانی ئازادی وعەدالەت وئاشتی بە گوێرەی دیدگای پەیامبەرانی گەلی ئیسرائیل...».

هەروەها کە تەماشی ئاڵا ودروشمی ئیسرائیل دەکەیت، هەردووکی دینیە -بەڵکو ئیسرائیل هەر خۆی دەوڵەتێکی دینیە-؛ ئاڵاکە نەجمەکەی پەیامبەر دووادی[٣] تێدایە، هەروەها دروشمەکەش مۆمدانێکی[٤] تێدایە، ئەمەش هێمایە بۆ ئەو مۆمدانەی نزیکەی سێ هەزار! ساڵ پێش پێستا

---

(١) یان: عەجایبی لێهات، بەڵام ماوەیەکە «شۆك-Shock»ی ئینگلیزی جێگەی گرتۆتەوە! بەداخەوە. **لە کاتێکدا شۆك لە زمانی کوردیدا بە گەزۆی مازو دەوترێت، بە دۆشاویش دەوترێت، هەروەها بە دەردێکیش دەیلێن دەدا لە درەخت وگەڵا مێو.**

(٢) سەرچاوە: کەناڵ وسایتی فەرمی: «روسیا الیوم».

(٣) ئەوەی پێی دەوترێ خاتەمەکەی سولەیمان

(٤) شەمعەدانیشی پێ دەوترێ، بریتیە لەو شتەی مۆمی لەسەر دادەنرێت.

هەیکەل سولەیمان «ماڵی پیرۆز»ی[1] پێ ڕوناك كراوەتەوە. هەروەها كار بە ڕۆژمێری عیبری (یەهودی) دەكرێت.

لە پۆڵەندا كڵێسای ڕۆمانی كاسۆلیكی تایبەتمەندكراوە

لە وڵاتی پۆڵەندا «پۆلۆنیا» دیسانەوە لە دەستوردا تایبەتمەندی دراوە بە كڵێسای ڕۆمانی كاسۆلیكی، وەكو لە ماددەی ٢٥ دا هاتوە.

هەروەها تێیدا هاتوە ئەڵێ: «ئێمەی گەلی پۆڵەند ... بە هەموو هاوڵاتیانی ئەم كۆمارەوە ... چ ئەوانەی بڕوایان بەوەیە پەروەردگار سەرچاوەی هەق ودادگەری وخێر وجوانیە، یان ئەوانەی ئەم بڕوایەیان نیە بەڵام ڕێز لەم بەها كەونیانە دەگرن وبڕوایان پێیەتی بەڵام لە سەرچاوەی ترەوە ... جا وەكو دەستگرتنێك بە ڕەگ وڕیشەی سەقافەتەكەمان كە لە توراسی مەسیحیەتەوە سەرچاوەی گرتوە ... ووەكو هەستكردن بە بەرپرسیارێتیمان بەرامبەر بە پەروەردگار وبەرامبەر بە ویژدانمان دەستورەكەمان دەنوسینەوە».

جا وەك بینیت یەكێتی ئەوروپا لە كۆی بیست وهەشت وڵات، تەنها وڵاتی ئەڵمانیا وفەرەنسا وكۆماری ئێرلەندا وپورتوگال ونەمسا وئیستۆنیا

(١) واتە پەرستگا «شوێنی عیبادەت»ی نەبی سولەیمان، وهەیكەل بە عیبری واتا: ماڵی خودا «**بيت الإله**»، وئەم هەیكەلە لای یەهودەكان زۆر پیرۆزە، شوێنەكەشی هەمان ئەو شوێنەیە كە مزگەوتی ئەقسا و«**قبة الصخرة**»ی تێدایە.

وپۆلەندا وچیك وسلۆڤینیا وقوبرس ولاتڤیا وكرواتیا، نەبێت هیچ كامیان بێخاچ نەبوون، واتە: تەنها یازدە وڵات نەبێت، ئەویش هەندێكیان وەك پۆڵەندا وئێرلەندا لە شتی تردا هەقیان كردۆتەوە.

كۆستاریكا

وڵاتی كۆستاریكا، بەپێی دەستوری ساڵی ١٩٤٩، هەمووارکراو لە ٢٠١١ دا: ئاینی فەرمی تێیدا ڕۆمانی وكاسۆلیكی ڕەسولیە. هەروەها **وڵاتی باراگوایش**.

سلڤادۆر

* هەروەها **وڵاتی سلڤادۆر**: دروشمی فەرمی بریتیە لە: «پەروەردگار، یەكێتی، ئازادی»، هەروەها ناوی دەوڵەتەكەش «El Salvador» واتە: ڕزگاركەر «یەسوع - عیسا» بە زمانی ئیسپانی.

ئەرجەنتین

وڵاتی ئەرجەنتین: لە دەستوری ساڵی ١٩٨٣، هەمووارکراو لە ١٩٩٤ دا، ماددەی دوو ئەڵێ: پێویستە حكومەتی ئیتیحادی پشتگیری كڵێسای ڕۆمانی كاسۆلیكی ڕەسولی بكات.

هەروەها لەو وڵاتانەی تر كە تایبەتمەندیان داوە بە ئاینێكی تایبەت لە ئاینزا مەسیحیەكان: ئەندۆرای هاوسێی فەرەنسا، وئەرجەنتین، وئیتاڵیا،

ودۆمنیکان، وسلفادۆر، وپورتوگال، وپەنەما، هەروەها پیرۆ کە تەنانەت بەپێی یاسا خوێندنی ئاینی ئیلزامیە وتەنها کاسۆلیکیش بە وانە دەدرێتەوە.

ئەمە وەکو ولاّتان، خراپ نیە دوو نمونەش -هی تریش زۆرن- بهێنمە به دروشمی بەناوبانگترین دوو یانەی تۆپی پێی جیهان: ڕیال مەدرید وبەرشەلۆنە، بە تەرتیبی حروفی ئەبجەدی باسیان لێوە دەکەم:

یانەی بەرشەلۆنە

یانەی بەرشەلۆنە تا ئێستا دە جار گۆڕانکاری بەسەر دروشم «لۆگۆ» کەیدا هاتوە، لە هیچ کامیان دەستکاری ئەو خاچە نەکراوە کە تێیدایە.

یانەی ڕیاڵ مەدریدیش خاچ لە دروشمەکەیدا هەیە

یانەی ڕیاڵ مەدریدیش بە هەمان شێوە[1].

---

(١) کەناڵی ڕوسیا ئەلیەوم وسکای نیوز لە ٢٥,٠١,٢٠١٧ بلاّویان کردەوە کە یانەی ڕیاڵ مەدریدی ئیسپانی گرێبەستێکی لەگەڵ کۆمپانیای مارکەی ئیماراتیدا گرێداوە بۆ شەش ولاّتی ڕۆژهەلاّتی ناوەڕاست، کە دروشم (لۆگۆ)ی ڕیال مەدرید بەبێ خاچەکە بلاّوبکاتەوە، لە قەمیس وپێلاّو وبەرگی مەلەکردن، کۆمپانیاکەش ئەڵێ: لەبەر هەستی

جا دووای ئەم گەشتە ئەڵێم: کەواتە ئیتر بۆ دەتانەوێت ئەو خەڵکە بێدین بکەن؟! ئەوە ماشاء الله ئەوروپا ئەوەندە دیندارن! ئێوە نالێن باش وێنیان بکەوین؟ فەرمو با شوێنیان بکەوین!

ئەمریکا وجۆرج بۆش

کاتی خۆی لە ڕۆژنامەی هاوڵاتی -ئەو کاتە بەس هاوڵاتی بوو- وتەیەکی جۆرج بۆشم تێدا خوێندەوە کە ئەو شەڕەی لە عێراق وئەفغانستان دەیکات عیسا پێی وتوە یان شتێکی نزیك لەوە.

بەڵام چوونکە هاوڵاتیم دەست نەکەوت وژمارەکەیشم نەزانی، توانیم سەرچاوەی وتەیەکی تری هاوواتام دەست بکەوێت لە بی بی سی وگاردیانی بریتانی کە ئەڵێ: لەسەر کارێکم خوا ڕای سپاردووم ... وشەڕێکی خواییە ... خوا پشتیوانیم دەکات لەم شەڕانەی دەیکەم لە عێراق وئەفغانستان ... خوا پێم دەڵێ ئیسرائیل بپارێزم. هەر لەو

موسڵمانان خاچەکە لەسەر تاجەکە لابراوە. شایانی باسە لە ساڵی ٢٠١٤ هەمان شت دووبارە بوویەوە. هەروەها «ئێم بی سی» یش بڵاوی کردەوە -خۆی ئاسا نا- بەڵکو زۆر شەرمنانە نوسیویەتی بەهۆی هەستیاری سەقافەتەوە لابراوە!

ڕاپۆرتەدا ئەڵێ: پێش شەڕی عێراق کاتێك کۆبوونەتەوە بۆ بڕیاردان لەسەر شەڕەکە، لەگەڵ تۆنی بلێردا لە کەنیسەیەکی تەکساس بینراون بۆ نوێژکردن وپاڕانەوە لە خوا بۆ ئەڵگیرساندنی ئەو شەڕە[1].

هەروەها جۆرج بۆش یەکێکە لەو سەرۆکانەی ڕۆژانە ئەبێت ئینجیل بخوێنێتەوە، وهەروەها ئەڵێ: عیسا ژیان ودڵی گۆڕیوم[2].

ئەنجێلا مێرگلی «فریشتە!» ومەسیحیەت

لە بەرواری ٢ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٦ لە لێدووانێکیدا لە کۆنگرەیەکی حیزبی، لە شاری فیتینبوورگی باکوری ئەڵمانیا داوای گەڕانەوەی بەها مەسیحیەکانی کرد، ووتی: با تەرکیز نەخەینە سەر ترسان لە موسڵمانان، وجەختیشی کردەوە کە حیزبەکەی (پارتی دیموکراتی مەسیحی) هەمیشە نوێنەرایەتی مەسیحیەت دەکات. هەروەها وتی: بەڵێ: دڵەڕاوکێ ومەترسی هەیە لە ئیسلام، بەڵام ئێمە ئەو حیزبەین کە وشەی مەسیحیەت لە ناوەکەیدا هەیە، ئایا ئێمە هەستمان بە خۆمان کردووە وئاگامان لە خۆمانە؟![3].

---

(١) ئەمەش دەقەکەی لە ڕۆژنامەی گاردیان:
www.theguardian.com/world/2005/oct/07/iraq.usa

(٢) ئەمەش دەقەکەی لە ئێن بی سی نیوز:
www.nbcnews.com/id/6014570/ns/us_news-washington_post/t/bush-leaves-specifics-his-faith-speculation/#.WVv05IjyvIU

(٣) سەرچاوە: سایت ئەلجەزیرە.

خوێنەری هێژا: ئەزانن نـاوی پـارتی دەسـەڵاتداری ئێسـتای ئـەڵمانیا چیە؟ ئەوەی کە ئـەنجێلا مێرگـل سـەرۆکێتی؟ نـاوی: «پـارتی مەسـیحی دیموکراتە»، یا «پارتی دیموکراتی مەسیحی!».

باشە ئەگەر وڵاتـە موسـڵمانەکان لـە ئاڵاکانیـان بنوسـن: «**لا إله إلا الله**»، ئەبێت ئـەم عەلمانیانـە چـی بکـەن؟ چـەند تۆمـەتی دوواکـەوتویی وکۆنەپەرستی بدەنە پاڵ کۆمەڵگای موسڵمانان؟

یان حیزبێکی عەلمانی پاشگری ئیسلامی بۆ خۆی زیـاد بکـات، ئـەوە ئەسڵەن ئەبێتە خۆشترین نوکتـەی سـاڵ؛ بـەخۆی ئـەڵێ: عەلمانیـە کەچـی پاشگری ئیسلامیشی بۆ خۆی زیاد کردووە؟![1] ئەمە جگە لـەوەی ئەگـەر تەماشای پشوە فەرمیـەکانی زۆربـەی وڵاتـانی ڕۆژئـاوا بکـەی، دەبـینی زۆربەی -نەك زۆرێکی- یان دینیە یان پەیوەستیەکی هەیە بە دینەوە.

لە کۆتاییدا با داوا بکرێت ئەو ماددەیەش بهێڵرێتەوە یان بنوسـرێتەوە: ئەبێت سەرۆکی وڵات موسڵمانێکی سوننی مەزهەب بێـت، بـا لەمەشـدا چاویان لێبکرێت. مەگەر ئەوان پێشکەوتونین؟!!

ئەگەر چی ئەوان زۆر لەوە وردتریشـیان کردۆتـەوە، بۆنمونـە: سـەرۆکی وڵات ئەبێت گاورێکی ئینجلیکانی پرۆتستانتی لۆسەری بێت، وەکو ئەوایە بڵێ: ئیسلامێکی سوننی مەزهەبی شافیعی بێت بە تێگەیشتنی نەوەوی!

---

(١) کەواتە ئەوە خۆیانن عەلمانیەتیان بە ئیلحاد گەیاندۆتە خەڵك.

بەزۆر وایە یان بە بەڵگە؟!

ئەڵێ: **«تەجروبەی مێژوسەلماندوویەتی کە دەوڵەت ئاینێکی هەبێت، دەستدەکات بە ستەمکاری»**.

ئاخر بەڕێزان ئەمە هەر بە زۆر وایە یان بە بەڵگە؟ ئەگەر بە بەڵگە وایە، کوا؟! کامیان بەهۆی ئەوەی دەوڵەتەکەی ئیسلامیە ستەمی کردووە؟! بەهۆی ئیسلامەکەوە ئەڵێم، نەك هەر خۆی ستەمکار بوو بێت وپاوانخوازی ودەستدرێژی کردبێت. وەکو چۆن هەیە دەوڵەتەکەی عەلمانیە یان شیوعیە، ستەمیش دەکات، جا تۆ ڕازیت بەوە بووترێ عالمانیەت ستەم دەکات؟ یان ئەڵێی: عەلمانیەتی خراپ بەکار هێناوە؟

شیوعیەکان ڕازین بەهۆی حوکمەکەی کۆریای باکورەوە یان ستەمەکانی وڵاتی چینەوە لە حەفتاکان کە «٣٠,٠٠٠,٠٠٠» سی ملیۆن خەڵك لە برسا مردن، ئەوان تاوانبار بکرێن وبووترێت خەتای شیوعیەتە؟! ڕازی دەبن؟ بەڵکو لەو کاتەی «ماو» خەڵکی دەکوشت لە چین وملیۆنان لە برسا مردن کتێبەکانی لێرەدا لەگەڵ ئەلیف وبا بە خەڵك دەدرا! بەڵکو خۆی ئیعتراف دەکات کە لە ساڵی ١٩٥١ بە مەبەستی کپکردنەوەی شۆڕشە بەرهەڵستکاریەکەی دژی نزیکەی ٨٠٠,٠٠٠ لەوانەی دژی سیاسەتەکەی بوون لەناو بردووە، هەروەها شانازی دەکات کە ٤٦,٠٠٠ زانای بە زیندوویەتی لە گۆڕناوە!

پاشان ئەمە دژی واقیعە، ئەو هەموو وڵاتــەی مــن ڕیــزم کــرد دیــنی فەرمی هەیە، هەر خۆتیش پێت وایە ستەم ناکــەن ومــەدەنین ودیمــوکراتین، کەواتە دەرکەوت ئەم قسە نە بۆ ئێستا ڕاستە نە بۆ مێژوو!!

دووای ئەوە: ئەگەر نمونەی خراپ لە دەوڵەتێکی بــەناو دینیــەوە بینــرا بێت، خراپتر لە دەوڵە عەلمانیەکانەوە بینراوە. ئەو دەوڵــە عەلمانیانــەی تــۆ شانازیان پێوە دەکەیت ساڵەهای ساڵ خەریکی ئیستعمار وکوشــتن وبڕینــی ملیۆنەها خەڵك بوون!

پاشان: باشە ئەی هەموو ئەوانەی ئاینێکی دیاریکراویان نەبووە ونیانــە وستەمیان کردووە ودەیکەن چۆن؟! بە دیدی تۆ؟ ئەو ســتەمەی ئێســتا لــە کۆریای باکور هەیە زەحمــەت نــەبێ، ئــاینی فــەرمی وڵات چــیە؟ کــە تــۆ شیوعیەت وعەلمانیەت بە ئاین نازانیت!

کەواتە کێشەکە لە ئایین نیە!؟

پاشان: تکایــە قســە لــە مێــژو مەکــە کــە زانســتێکی قــوڵ وفــراوان وپێویستی بە پسپۆری یان خوێندنەوە وشارەزایی زۆر هەیە، چــوونکە: «من تكلم في غير فنه أتى بالعجائب».

ئینجا: ئەوە تۆمەتبارکردنی هەموو پەیامبەرانی خوا نیــە، ئەوانــەیان کە دەسەڵاتیان بە دەستگرتوە لە مێــژودا وەکــو داود وســولەیمان ودەیــەها پەیامبەری تر ﷺ لە کوڕەکانی یەعقوب ﷺ، هەروەها پەیامبەری خــوا

موحەممەد ﷺ. هەروەها چووار خەلیفەکەی پەیامبەریش. بێگومان ئێمە -پشتیوان بەخوا- دەزانین عەلمانیەکان چی دەڵێن وچیان مەبەستە، بەڵام بۆ چەواشەی خەڵك دەکەن وناوێرن بە ڕاشکاوانە مەبەستەکانتان بڵێن؟!

سوکایەتیکردنێکی زۆر بە کۆمەڵگای کوردی

خاڵێکی تر لە بەرنامەکە بریتیە لە: سوکایەتکیردنێکی زۆر بە کۆمەڵگەی کوردی ومێژو وکلتورەکەی.

هەڵبەت ئەگەر بە وردی چەند جارێك گوێ لە بەرنامەکە بگری، هەست دەکەیت ئەو دوو ڕۆشنفیکرە! بەڕێزە، ئەیانەوێ بڵێن کەس هۆشیار نیە من وئەم م.هاوژینە نەبێت لەگەڵ هاوبیرانمان! گوێبگرن بزان چەند جار ئەڵێن: کۆمەڵگای ئێمە حاڵی نەبووە!؟ بزانن چەند جار ئەڵێ: کۆمەڵگایەکی بێ ئاگا وبێ خەبەرە؟! هەروەها ئەڵێن: بێگومان کۆمەڵگا هۆشیاری لە ئاستی پێویستدا نیە! هەروەها ئەڵێن: ئێمە لە دەرەوەی ڕێنیسانسین ئەمانەوێ بڕۆینە ناو ڕینیسانسەوە، هەروەها بە سوك ڕوانین لە حوجرە، هەروەها ئەڵێ: دەرکەوت لەسەر بیابانێکی بەرەهوتین. وئەڵێ: کەلاوەیەکە، وئەڵێ: تازە پێمان ناوەتە نێو نوسینەوە، ئەسڵەن ئەوە نوسین نیە... هتد.

هەروەها گاڵتەکردنێکی زۆر بە عابا وخـۆ پێچـانەوە وشـوبهاندنی بـە خێو ودێو، کە ئەمە ئەوپەڕی بەدئەدەبیە لەئاست دایك وداپـیری خـۆ، کـە ساڵەهای ساڵ عـابایان بەسەرەوە بووە وخۆیان پێچاوەتەوە.

هەروەها لە بەرنامەکـە دەتبـینی گاڵتەیـەکی زۆر دەکـرا بـە قیەمـە ئیسلامیەکان، تەنانەت ئەڵێ: «ئەمە قیەمە ئەمانەوێ بیهێنین؟!».

عەیب نیە گرتوتە بە مێگەل وڕەشەوڵاخ وگا وگاڕان وئەو شتانەوە

ئەڵێ: «کۆمەڵگای کوردی گاڕان نیە (تا ٩٣٪ موسڵمان بێت)».

بەڕێز د.فاروق! دەوێری بڵێی فاتیکان گاڕانـە!؟ ئـەی ڤـەنزوێلا؟ ئـەی یۆنان؟ ئەی دەیان وڵاتی تـر کـە ڕێـژەی گاورەکـان تێیـدا لـە ٩٠٪ ەوە[(١)] دەست پێدەکات تا ١٠٠٪. لە ئاییـنـەکانی تـریش هـەورەها. یـانی هـەر ڕۆژێ خوا نەکردان! لە کوردستان، عەلمانیەکان تێیدا لە کەمینەوە بوون بـە زۆرینە و٩٣٪ یان پێکهێنا ئەوسا کۆمەڵگەی کوردی گاڕان ومێگەلە، یان چی؟!

پاشان عـەیب نیە گرتوتـە بـە مێگـەل وڕەشـەوڵاخ وگـا وگـاڕان وئـەو شتانەوە کە ئەوانەی دابوونەریتی قسەکردن لە باوباپیرانیانەوە فێـر بـووبێتن شەرم دەیانگرێت گوێ لە شتی وا بگرن.

---

(١) وەك لۆکسمبوورگ وسان مارینو.

هەروەها ئەڵێ: «**کە یاسایەکت دانا وتت شەریعەت سەرچاوەی سەرەکیە بۆ یاسادانان ئەوا تۆ ڕێت لە من گرت پێ بنێمە نێودوونیای ئازاد وپێ بنێمە نێودوونیای مۆدێرنەوە ...**». وئەڵێ: «**بوونی ئەو دوو ماددەیە (یانی: ماددەی شەش وماددەی مافەکانی مرۆڤ) واتا ئیفلیج بوون، واتە: تۆ ناتوانی وڵات بەڕێوەبەری ... کۆمەڵێ ئەحکامی شەرعی هەیە پێچەوانەی هەموو مافەکان وبەها وپرەنسیپە گەردوونیەکانە کە ئەمڕۆ بەشەریەت خەباتیان بۆ دەکات وباوەڕیان پێدەکات ولەسەری دەوڵەت دادەمەزرێنێت**».

قوربان! سەرەتا ئەمە دیدی تۆیە بۆ ئیسلام، کە لەو تێگەیشتنە سەقەتەوە دروست بووە کە بۆ ئیسلام هەتە.

هەروەها ئەمە سوکایەتی ودژایەتیەکی گەورەی خوا وئیسلامەکەیەتی، کە ئەگەر ئەوەی تۆ دژە ئیسلام نەبێت واللە لەسەر ئەم ئەرزە هیچ دژە ئیسلام نیە!!

هەروەها دەرکەوت ئێوە باسی ئیسلامی سیاسی ناکەن بەڵکو باسی خودی ئیسلام دەکەن، ڕقیشتان لە ئیسلامی سیاسی هەڵنەساوە بەڵکو لە ئیسلام ڕقتان هەڵساوە.

یانی من به تۆ بڵێم: بیروبۆچوونەکانت پێچەوانەی هەموو مافەکان وبەها وپرەنسیپە گەردوونیەکانە وکۆمەڵێکی بەربەریە -وەك تۆ بە ئیسلام ئەیڵێی- ئەمە یانی چی؟ یانی تۆ خەڵکی بیابانی نەك شارستان.

هەروەها وا قسە دەکەیت کە ئەم گەردوونە هەمووی عەلمانیە لە کاتێکدا وا نیە، تەنها کۆمەڵە وڵاتێکن عەلمانیەتیان لە دەستور چەسپاندووە.

هەروەها ئەو ماف وبەها وپرەنسیپە گەردوونیانە کامەنەن کە ئیسلام دژیەتی؟ مارەکردنی ژن لە ژن یان پیاو لە پیاو؟ یان هاوسەرگیری لەگەڵ ئاژەڵان؟ یان داڕوخاندنی خێزانەکان؟! یا سو، کە خواردی سەری وڵاتە عەلمانیەکان؟! یا داوێن پیسیەکان، کە ملیۆنانن لە وڵاتە سیکۆلارەکان، کە ڕۆژانە بەهۆی ئایدزەوە دەمرن چوار کەسیان؟! کام ماف وبەها وپرەنسیپی گەردوون وژیان؟!

یان پرەنسیپەکان بریتین لە کوشتن وبڕینەکان، کە ئەنجامدەدرێت لە وڵاتە عەلمانیەکان، هەیە دەرهەق بە موسڵمانەکان؟!

یان ئەو بەهایانە بریتیە لە خنکاندن وپەستان خستنە سەر موسڵمانان، لە وڵاتەکانتان، کە زۆر جار هەموو تاوانێکی ئەوەیە خـوا خولقاندوویـەتی بە موسڵمان[1].

خۆ ئەگەر ئەوماف وپرەنسیپانە بریتین لە شتی چاك، ئەوە ئیسـلام بـۆ شتی چاك هاتوە وبووهتانە بووترێ ئیسلام دژی بەها باڵاکانە.

ئەگەریش بەها باڵاکان ئەوانەن باسکرا ئەوە لای ئێمە شـتی بـێ نـرخ وبێ بەهان!!

هەروەها ئەم قسە پێچـەوانەکەی ڕاسـتە ئـەوە عەلمانیەتـە شـتی وای تێدایە کە پێچەوانەی هەموو ماف وبەهاو پرەنسیپە گەردوونیەکانە.

---

(١) ڕۆژنامەی بەناوبانگی جیهـانی: «ئیندبنـدنت - independent»ی بریتـانی لیبراڵی، ڕاپۆرتێکی بڵاوکردۆتەوە -کە هەرگیز ڕاپۆرتی وا لە کەناڵـەکان ورۆژنامـەکانی ئەملاتر نابینی-، ڕەخنەی ئەوە دەگرێت لە کەناڵە جیهانیەکان کە بە هێرشکردنە سـەر موسڵمانان ناڵێن ئیرهاب، بەڵام ئەوان هێرش بکەن پێی دەوترێ ئیرهاب، هەروەها باسی ئەوە دەکاتساڵانە حەوت هەزار! هێرشی ڕقاوی دەکرێتـە سـەر موسـڵمانان تـەنها لـە بریتانیا، لە نێوان ئازاری «٢٠١٦» بۆ ئازاری «٢٠١٧»، «١٤٣٩٢٠» سـەد وچـل وسـێ هەزار ونۆسەد وبیست پۆست (جریوە) کراوە لە تویتەر لە دژی موسڵمانان وئیسلام، کـە دەکاتە ٣٩٣ بڵاوکراوە لە ڕۆژێکدا!!

هـەروەها دووانـزە سـەعات پـێش ئێسـتا «٠٣,٠٧,٢٠١٧» هـەر «ئیندبنـدنت»ی بریتانی، لە ڕاپۆرتێکیدا ئەڵێ: ئەگەر هێرش بـۆ سـەرکراوەکە (قوربانیەکـە) موسـڵمان نەبێت، پێـنج ئەوەنـدەی موسـڵمانەکە زیـاتر ڕاگەیاندنـەکان باسـی دەکـەن وگـەورەی دەکەنەوە. سەرچاوە: سایتی «ئیندبندنت».

ئایا ئەوروپا وئەمریکا وولآتانی تر ئەوانەی بوون بە عەلمانی دەیەها پرەنسیپ وبەهای بالآیان لە دەست نەچوو؟! دوو عاقڵ خیلافیان لەمەدا هەیە؟! ئەو بێ ڕەوشتیەی لە دوونیای عەلمانیەتدا هەیە ئەزانی چەند زیانی لێداون؟ تێکچوونی شیرازەی خێزان، کە بەختەوەری لەژیان بەندە بە خێزانداری وخزم وسەردانەوە؟ ئێستا کوا؟ إلا ما رحم ربك!

کچێکی تەمەن حەڤدە ساڵ بێنە لە ولآتە عەلمانیەکاندا بە کچێتی مابێت؟ زۆر بە کەمی! عەلمانیەت نەیهێشتوە.

لە ولآتە عەلمانیەکاندا سالآنە نزیکەی ٤٠٠٠٠٠٠٠ چل ملیۆن منداڵ لەبار دەبرێن، وتەنها لە ٢٠٠٣، ٤١٦٠٠٠٠٠ ملیۆن حاڵەتی لەباربردن هەبووە. بەڵکو لە ٢٠٠٨، ٤٣,٨٠٠,٠٠٠ ملیۆن حاڵەتی لەباربردن هەبووە، بەڵکو لە بی بی سی ئەڵێ ٥٦,٠٠٠,٠٠٠ پەنجا وشەش ملیۆن. وسەدان هەزاری ئەمانە بەهۆی ئەوەیە کچە! حەفتا هەزاری ئەمانە دایکەکە بەهۆیەوە ئەمرێت! نزیکەی نیوەی ئەم دووگیانانە لە تەمەنی موراهەقین!

لە ولآتە عەلمانیەکاندا لەیەك ولآتیاندا نزیکەی نیوەی خێزاندارەکان پەیوەندی تریان لە دەرەوەی خێزان هەیە!

لە ولآتە عەلمانیەکاندا نزیکەی نیوەی خێزاندارەکان خیانەت لە ژنەکانیان دەکەن وژنەکانیش بەهەمان شێوە!

له وڵاته عەلمانیەکاندا لەیەك وڵاتیاندا وەك ئـەمریکا ١٠٠٠٠٠٠٠ دە ملیۆن خێزان تەنها دایکی هەیە ودایکیش بەتەنها بەخێوکەرە.

له وڵاته عەلمانیەکانتدا لەیەك وڵاتیاندا ١٣٢٠ هەزار وسێ سەد بیست ئافرەت ساڵانە دەکوژرێن لەلایەن پیاوەکانیان یان هاورێکانیان «گێرڵ فرێند» «girlfriend»ەوە، واته ڕۆژی چووار ئافرەت.

هەروەها له وڵاته عەلمانیەکانتدا لەیـەك وڵاتیانـدا لـه کـۆی کوشـتنی هەموو ئافرەتان ٤٠ بۆ ٥٠٪ لەلایەن هاوسەر وهاوڕێکانەوەیە.

هەروەها له وڵاته عەلمانیەکانتدا لەیـەك وڵاتیانـدا سـاڵانه ٣٠٠٠٠٠٠ سێ ملیۆن ئافرەت دەستدرێژی جەستەیی دەکرێتە سەریان لەلایـەن مێـرد یان هاوڕێوە.

له وڵاته عەلمانیەکاندا ٩٧٪ پله باڵاکانی نێو گـەورە کۆمپانیاکـان بـه دەست پیاوەوەیە.

هەروەها له وڵاته عەلمانیەکاندا زۆربـەی ئافرەتـان لـەو شـوێنانه کـار دەکەن که پارەکەی کەمترە وپلەکەی نزمترە.

لــه وڵاتــه عەلمانیەکانــدا لەیــەك وڵاتیانــدا ٨٩٪ خزمــەتکار وپاککەرەوەکان ئافرەتانن.

له وڵاته عەلمانیەکاندا لەیەك وڵاتیاندا ٧٨٪ سەربازە ئافرەتان له هێـزە چەکدارەکان تەحەروشی جنسیان پێوە کراوە لەلایەن سەربازەکانی ترەوە.

لــه وڵاتــه عەلمانیەکانتــدا دیاردەیــەك بڵاوبۆتــەوە بریتیــە لــە پێشکەشکردنی خواردن لەسـەر جەسـتەی ئـافرەت بـە ڕوتـی وبـە ڕوتـی نمایشکردنیەتی لەتەنیشی ئۆتۆمبیلەوە.

لە یەك وڵاتی عەلمانیدا ساڵانە ٥٠٠٠٠ پەنجا هـەزار ئـافرەت ومنـداڵ دزەیـان پێـدەکرێت وبـە کۆیلـە دەکـرێن ومـەجبوور دەکـرێن لەسـەر لەشفرۆشی[١].

لە وڵاتە عەلمانیەکاندا لەیەك وڵاتیاندا داهاتی ساڵانەی لاشەی ئـافرەت ١٢٠٠٠٠٠٠٠٠٠ دووانزە ملیار دۆلارە.

لە وڵاتە عەلمانیەکاندا لە یەك وڵاتیاندا نزیکەی نیوەی ئەو ئافرەتانـەی لە سەروی ٧٥ حەفتا وپێنج ساڵیدان بە تەنها دەژین[٢].

حەزت لە زیاتر بوو! هەمتر زۆرە!

بـەڵێ عەلمانیـەت هـات بـەها بەرزانـەکان ناهێڵێـت. وپیسـیەکان دەهێنێت.

---

(١) ئەمشەو (٥ تەموزی ٢٠١٧) لە ئیسـپانیا پـۆلیس لـە هەڵمەتێکـدا سـیازدە ئافرەتی ئازاد کردووە کە بە زۆر لەشفرۆشیان پێوەکراوە، کە بـی بـی سـی نوسـیویەتی تەحریر وەك ئەوەی بە کۆیلە کرابێتن.

(٢) ئەمە مشتێك بوو لە خەرمانی ناموبارەکی عەلمانیەکان وبەرپرسم لەهەر زانیاری وژمارەیەك لەو ژمارانە، خواش سبحانە سەرکەوتو کاری عەبدەکەیەتی.

لەمانەدا ئیسلام دژی مافەکانی مرۆڤە

لە پرسیاری ئەوەی کام ئەحکامانەی ئیسلامە، کە دژی مافەکانی مرۆڤە؟ ئەڵێ: «شەریعەی ئیسلامی ئینسان دابەش دەکات بۆ موسڵمان ونا موسڵمان، پیاو وئافرەت، هاونیشتمانی لە ئارادا نیە، عالەم تەوزیع دەبێت بۆ دارولئیسلام ودارولحەرب».

سەرنج بدەن ئەڵێ ئیسلام، کەواتە کێشەیان لەگەڵ ئیسلامە، یا ئیسلامی سیاسی؟

دووەم: ئەو قسە زلەی پێشوت کە: «کۆمەڵێ ئەحکامی شەرعی هەیە پێچەوانەی هەموو مافەکان وبەها وپرەنسیپە گەردوونیەکانە»، چاوەڕێ دەکرا نمونەیەك بهێنیتەوە کە ئەوەندەی قسەکەت زل بێت بەڵام وا نەبوو نمونەیەکت هێناوە لە هەموو دوونیا وایە وەك باسی دەکەین پشتیوان بەخوا.

سێیەم: مەبەستت چیە لەوەی ئیسلام ئینسان دابەش دەکات بۆ موسڵمان ونا موسڵمان؟

د. فاروق بێ زەحمەت ئەگەر دەوڵەت عەلمانی بێت ودەوڵەتەکە موسڵمان ونامووسڵمانی تێدا بوو، ئەوسا بە موسڵمان ونا موسڵمان چی ئەکەن؟ وچی پێئەڵێن؟ ناویان دەگۆڕن بۆ چی؟

خۆ ئەگەر مەبەستت ئەوەیە دەوڵەتی ئیسلامی جیاوازیان دەکات لە ماف وئیمتیازدا؛ وەکو ئەوەی موسڵمان وناموسڵمانێك یەکسان نین لەبەرامبەر دادگا، ئەوە ناڕاستیەکی شاخدارە، بە شاهیدی دەقەکان ومێژو وواقعی وڵاتانی ئیسلام.

یەکێك لەو نمونە بەناوبانگانەی لە مێژوی ئیسلامدا باسدەکرێ، دەگێڕنەوە: جارێکیان پێشەوای ئیمانداران عەلی کوڕی ئەبووتالب قەڵغانەکەی لای جولەکەیەك دەبینێتەوە وداوای لیدەکات، بەڵام کابرا دەدات لەژێری[1]، کە ئەیهێنێتە لای شورەیحی دادوەر، لە تەنیشتیەوە دایدەنیشێت، وئەڵێ: شاهید بهێنە، ئەڵێ: حەسەنی کوڕم شاهیدە، ئەڵێ: شاهیدی کوڕ قەبووڵ ناکەم، تا سەرەنجام ناتوانێت بیسەلمێنێت، ودادوەریش قەڵغانەکە ناداتە عەلی وئەیدات بە کابرای جولەکە، وئەویش ئەم دادگەریە دەبینێت موسڵمان دەبێت وقەڵغانەکە دەداتەوە، ئەویش ئەڵێ: مادام موسڵمان بووی، پێشکەشت بێت[2].

---

(١) واتە: نکوڵی لێدەکات.

(٢) ئەم چیرۆکە بەیهەقی دەیگێڕێتەوە لە «السنن الكبرى» (١٠/١٣٦)، لە «باب إنصاف الخصمين في المدخل عليه والاستماع منهما والإنصات لكل واحد منهما حتى تنفد حجته، وحسن الإقبال عليهما» «... عن الشعبي قال: خرج علي بن أبي طالب إلى السوق، فإذا هوبنصراني يبيع درعا، قال: فعرف علي الدرع فقال: هذه درعي، بيني وبينك قاضي المسلمين. قال: وكان قاضي المسلمين شريح، كان علي استقضاه. ... فقال له علي: اقض بيني وبينه يا شريح. فقال شريح: ما تقول يا أمير المؤمنين؟ قال: فقال علي: هذه درعي ذهبت مني منذ زمان. قال فقال شريح: ما تقول

یەکێکی تر لەو نمونە بەناوبانگانەی کە باسدەکرێ، دەگێڕنەوە: جارێکیان کابرایەکی قیبتی پێشبڕکێی لەگەڵ کوڕەکەی عەمری کوڕی عاسدا کردووە ولێی بردۆتەوە، ئەویش بە شەلاق هاتۆتە کابرایە، ئەمیش خۆی گەیاندۆتە لای پێشەوا عومەر، ئەمیش ڕاستەخۆ نامەی نوسیوە بۆ عەمر وئەڵێ: خۆت وکوڕەکەت ئامادە بن، دووای شەلاق دەدات بە دەستی کابراوە وئەڵێ لێی بدە، ئەویش زۆری لێدەدات، وپاشان بە عەمر ئەڵێ: «يَا عَمْرو! مَتَى اسْتَعْبَدْتُم النَّاسَ وَقَدْ وَلَدَتْهُم أُمَّهَاتُهُم أَحْرَاراً؟» واتە:

يا نصراني؟ قال: فقال النصراني: ما أكذب أمير المؤمنين! الدرع هي درعي. قال فقال شريح: ما أرى أن تخرج من يده، فهل من بينة؟ فقال علي: صدق شريح. قال فقال النصراني: أما أنا أشهد أن هذه أحكام الأنبياء، أمير المؤمنين يجيء إلى قاضيه، وقاضيه يقضي عليه، هي والله يا أمير المؤمنين درعك، اتبعتك من الجيش وقد زالت عن جملك الأورق، فأخذتها، فإني أشهد أن لا إله إلا الله، وأن محمدا رسول الله. قال: فقال علي: أما إذا أسلمت فهي لك. وحمله على فرس عتيق، قال فقال الشعبي: لقد رأيته يقاتل المشركين». وقال في آخره: «وروي من وجه آخر أيضا ضعيف عن الأعمش عن إبراهيم التيمي». وقال ابن الملقن: «في إسناد هذا الحديث ضعفاء». وقال ابن الصلاح: «هذا الحديث لم أجد له إسنادًا يثبت»» «البدر المنير» (٥٩٩/٩). وذكر القصة الجوزقاني في «الأباطيل» (١٩٧/٢). وقال: «هذا حديث باطل تفرد به أبووسمير وهومنكر الحديث...». وأخرجه أبوونعيم في «الحلية» (١٣٩/٤) من طريق حكيم بن خذام أبووسمير، ثنا الأعمش، عن إبراهيم بن يزيد التيمي، عن أبيه. وذكرها ابن الجوزي في «العلل المتناهية» (٣٨٨/٢).

أما متنه من حيث العدالة في زمن الخلفاء الراشدين فلا شك في ذلك والحمد لله.

«ئەی عەمر ئەمە لە کەیەوە خەڵکتان کردووە بە کۆیلە لە کاتێکدا بە ئازادی لە دایك بوون!؟»[1].

---

(١) ئەم چیرۆکە «أبووالقاسم ابن عبد الحكم المصري» لە «فتوح مصر» (ص٢٩٠)، طبعة دار الفكر، دەیگێڕێتەوە ئەڵێ: «حدثنا أسد بن موسى، حدثنا مهدي بن ميمون، حدثنا سعيد الجريري، عن أبي نضرة عن أبي فراس: أن عمر بن الخطاب خطب الناس؛ فحمد الله وأثنى عليه؛ ثم قال: إيها الناس إنه قد أتى علي زمان وأنا أحسب أن من قرأ القرآن إنما يريد به الله وما عنده، وقد خيل إلي بآخره أنه قد قرأه أقوام يريدوون به الدنيا ويردوون به الناس، ألا فأريدووا الله بأعمالكم، وأريدووه بقراءتكم، ألا إنما كنا نعرفكم إذ ينزل الوحي وإذ رسول الله ﷺ بين أظهرنا وإذ ينبئنا الله من أخباركم، فقد انقطع الوحي وذهب النبي ﷺ فإنما نعرفكم بما نقول لكم الآن من رأينا منه خيرا ظننا به خيرا وأحببناه عليه، ومن رأينا منه شرا ظننا به شرا وأبغضناه عليه، سرائركم فيما بينكم وبين ربكم، ألا إني إنما أبعث عمالي ليعلموكم دينكم ويعلموكم سننكم، ولا أبعثهم ليضربووا ظهوركم ولا يأخذوا أموالكم، ألا فمن أتى إليه شيء من ذلك فليرفعه إلي، فوالذي نفس عمر بيده لأقصنه منه، فقام عمروبن العاص فقال: أرأيت يا أمير المؤمنين إن عتب عامل من عمالك على بعض رعيته، فأدب رجلا من رعيته إنك لمقصه منه؟ قال: نعم، والذي نفس عمر بيده لأقصنه منه، ألا أقصه وقد رأيت رسول الله ﷺ يقص من نفسه. ألا لا تضربووا المسلمين فتذلوهم، ولا تمنعوهم حقوقهم فتكفروهم، ولا تحمروا بهم فتفتنوهم، ولا تنزلوهم الغياض فتضيعوهم.

فأتى رجل من أهل مصر كما حُدِّثنا عن أبي عبدة عن ثابت البناني وحميد عن أنس إلى عمر بن الخطاب فقال: يا أمير المؤمنين عائذ بك من الظلم، قال: عذت معاذا، قال: سابقت ابن عمروبن العاص فسبقته، فجعل يضربني بالسوط ويقول: أنا ابن الأكرمين، فكتب عمر إلى عمرو: يأمره بالقدووم عليه، ويقدم بابنه معه، فقدم، فقال عمر: أين المصري، خُذْ السوط فاضرب، فجعل يضربه بالسوط، ويقول عمر: اضرب ابن الأليمين [أي: الألأمين]، قال أنس: فضرب، فوالله لقد ضربه ونحن نحب ضربه، فما أقلع عنه حتى تمنينا أنه يرفع عنه، ثم قال عمر للمصري: ضع على صلعة عمرو، فقال: يا أمير المؤمنين إنما ابنه الذي ضربني وقد اشتفيت منه، فقال عمر لعمرو: مُذْ كَمْ تعبدتم الناس وقد ولدتهم أمهاتهم أحرارًا؟ [وفي رواية: يا عمرومتى استعبدتم الناس وقد ولدتهم أمهاتهم أحرارًا؟ ثم التفت إلى المصري فقال: انصرف راشدًا فإن

رابك ريب فاكتب إلي] قال: يا أمير المؤمنين لم أعلم ولم يأتني [وفي ورواية: فجعل يعتذر ويقول: إني لم أشعر بهذا]». وهي في «التذكرة الحمدوونية» (٣/٢٠٩)، و«كنز العمال» (١٢/٦٦٠)، و«أخبار عمر» لابن الجوزي (٣٨٢)، و«العقد الفريد» للملك السعيد لابن طلحة (٥٩). و«المستطرف في كل فن مستطرف» للأبشيهي (١/٢٣٨).

أما صاحب «فتوح مصر وأخبارها»؛ أبي القاسم عبد الرحمن بن عبد الله عبد الحكم القرشي المصري، قال عنه أبووحاتم: «صدووق». وقال عنه النّسائي: «لا بأس به». وقال ابن يُونس: «ثقة». وقال القضاعي: «كان مِن أهل الحديث، عالمًا بالتواريخ، صنّف تاريخ مصر وغيره». ينظر: «تهذيب التهذيب» (٦/١٨٨ – ١٨٩).

وأما «أسد بن موسى بن إبراهيم الأموي»، قال النسائي وسعيد بن يونس: «ثقة»، واستشهد به البخاري، وقال: «مشهور الحديث، يُقال له: أسد السنّة». ينظر: «ميزان الإعتدال» (١/٢٠٧)، و«سير أعلام النبلاء» (١٠/١٦٢ – ١٦٣).

وأمّا «أبووعبدة» فهو «يوسف بن عبدة البصري العتكي الأزدي» مختلف فيه، قال ابن معين: «ثقة»، وقال الحافظ في «التقريب»: «يوسف بن عبدة الأزدي مولاهم أبووعبدة البصري القصاب لين الحديث من السابعة». «تهذيب التهذيب» (١/٣٦٦). وقال الذهبي: «ثقة»، «الكاشف» (٢/٤٠٠). وقال أبووبكر الأثرم: «قلت: لأبي عبد الله أحمد بن حنبل، يوسف بن عبدة أبووعبدة؟ قال: «له أحاديث مناكير عن حميد وثابت، وكأنه ضعفه». وقال ابن أبي حاتم: «سألت أبي عن يوسف بن عبدة؟ فقال: «شيخ ليس بالقوي، ضعيف» «الجرح والتعديل» (٩/٢٢٦). وذكره العُقيلي في «الضعفاء» (٤/٤٥٦) ونقل قول أحمد فيه. وذكر له حديثًا منكرًا، أنكره عليه حماد بن سلمة - وهومن أقرانه- وهوحديثه عن ثابت عن أنس: «أنه أوصى إذا مات أن يوضع في فمه شعر من شعر النبي ﷺ»» قال أبووسلمة (روايه عنه): «فحدثت به حماد بن سلمة فأنكره! وحرك رأسه، وقال: «إذا حدثك هؤلاء الشيوخ عن ثابت بشيء فاتهمهم»»».

وذكره ابن حبان في «الثقات» (٧/٦٣٩).

وأما حميد بن أبي حميد الطويل [ولم يكن طويلا ولكن لطول يديه، أوكان له جار يقال له: حميد القصير، فقيل: حميد الطويل ليعرف من الآخر]: قال الذهبي «الإمام الحافظ». وقال النسائي: «ثقة». وقال ابن سعد: «كان ثقة كثير الحديث، إلا أنه ربما دلس عن أنس». ينظر: «تهذيب التهذيب» (٣/٤٠). ولا يضر تدليسه هذا لأنه سمعه من ثابت البناني وهوثقة.

خۆ ئەگەر مەبەستت ئەوەیە ناموسـڵمانێك ناتوانێـت ببێتـە سـەرۆكی وڵاتی موسڵمانان، ئەوە لە دەستوری وڵاتە هەرە عەلمانیەكانی دوونیـا بـۆم نەقلّ كردی كە سەرۆكی وڵات ئەبێت هەڵگری ئاینی زۆرینـە بێـت ئەوسـا مافی خۆپاڵاوتنی هەیە.

ئیتر بۆچی بۆ ئەوان دیموكراتیە، بەڵام بۆ ئیسلام دیكتاتۆریە؟!

ئیسلام دەیكاتە ژن و پیاو! ئەی عەلمانیەت چی لێدەكات؟

چـووارەم: سەبارەت بەوەی ئەڵێ ئیسلام: «مـرۆڤ دابـەش دەكـات بـۆ: پیاو وئافرەت». ئەریّ بیّ زەحمەت ئەی دەوڵەتی عەلمانی ئەیكاتـە ژن وژن، یان پیاو وپیاو یان میاو یان چی؟! چۆنی لێدەكات بـۆ ئـەوەی عونسـریەت دروست نەبێت وجیاوازی نەمێنێت!

ئەگەریش مەبەستت ئەوەیە ئیسلام جیاكـاری دەكـات لـە نێـوان نێـر ومێ، بۆ نمونە: نێر ومێ لـە قوتابخانـە وزانكۆكـان وهتـد جیـا دەكاتـەوە وناهێڵێت پێكەوە بخوێنن، ولە میرات جیاوازی دەكات وپیاودووبەرامبـەری ژنە وهتد.

وأما ثابت بن أسلم البُنَانيّ [قرية من قرى نيسابوور]: قال عنه الذهبي: «الإمام، القدووة، شيخ الإسلام» وكفى به ترجمة.

ولكن يبقى أن شيخ صاحب «فتوح مصر وأخبارها» مجهول.

وكذلك بينه وبين أبي عبدة انقطاع، فيكون منقطعًا. فابن عبدالحكم توفي (٢٥٧هـ)، وأبووعبدة توفي تقريبًا (١٦٧هـ أوبعدها أوقبلها بقليل). فبينهما (٩٠) سنة تقريبًا.

وفي متنه شيء من النكارة. فهذا خلاصة بحثنا في هذا الحديث.

سەرەتا ئەڵێم: ڕاست نیە جیاکاری نەکراوە، هەردووکیان وەکو یەکن مەگەر بە دەقێك جیا ببنەوە.

باوەڕ بە پەیامبەری ئیسلام دەکەیت؟ دەی ئەوە خۆی ﷺ ئەفەرموێ: «النساء شقائق الرجال»[1] واتە: «ئافرەتان هاوتای پیاوانن». ئەمەشی کەی فەرمو؟ کاتێك باسی شتێکی کرد. وتیان: ئەی ئافرەت؟ فەرموی: «ئافرەتان هاوتای پیاوانن».

سەبارەت بەوەی نێر ومێ لە قوتابخانە وزانکۆکان وهتد جیا دەکاتەوە، بەڵێ لە وڵاتانی ڕۆژئاوا وئەمریکاش جیا کراوەتەوە ودەستیان پێکردووە وخەریکن، دەیان زانکۆ جیاکرایەوە، هەروەها لە وڵاتە عەلمانیەکاندا ئەگەر ئاینێك باوەڕی بە تێکەڵاوی نەبێت ڕێی پێدەدات، وەکو لە سویسرا چەندین قوتابخانەی جولەکەکان هەیە تێکەڵاو نیە لەبەر بیرکردنەوەی

(١) «مسند أحمد» (٥٨٦٩)، و«سنن الترمذي» (١٠٥)، و«سنن أبي داود» (٢٠٤). وسببه أنه: «سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَلَ وَلاَ يَذْكُرُ احْتِلاَمًا قَالَ: «يَغْتَسِلُ»، وَعَنِ الرَّجُلِ يَرَى أَنَّهُ قَدِ احْتَلَمَ وَلاَ يَجِدُ الْبَلَلَ؟ قَالَ: «لاَ غُسْلَ عَلَيْهِ»، فَقَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ: الْمَرْأَةُ تَرَى ذَلِكَ أَعَلَيْهَا غُسْلٌ، قَالَ: «نَعَمْ إِنَّمَا النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ»». وصححه ابن رجب في «الفتح» (١/٣٤٣)، والألباني.

ومعنى الحديث: «أي نظائرهم وأمثالهم كأنهن شُققن منهم؛ ولأن حواء خلقت من آدم عليه الصلاة والسلام وشقيق الرجل أخوه لأبيه ولأمه؛ لأنه شق نسبه من نسبه، يعني فيجب الغسل على المرأة برؤية البلل بعد النوم كالرجل». «عون المعبود» (١/٤٠٠).

تایبەتی ئەو ئاینە، کەواتە لە دیدی عەلمانیەتەوە جیاکردنەوەیان تاوان نیە.

هەروەها ئیسلام واقعیانە وزانستیانە بڕیاری داوە، هەموو کەسێك دەزانێت ئەم دوو ڕەگەزە ئارەزویان بۆ یەکتر دەڕوا، بۆیە کاریگەری لەسەر خوێندیان وئایندەیان دەبێت، بۆیە جیا دەکرێنەوە، کۆمەڵێك لە کۆمەڵناسان وشارەزایانی وڵاتان گەیشتونەتە ئەم قەناعەتە، خوا یار بێت لە کتێبی «زینا، هۆکار، چارەسەر» بەڵگەی زیاتر دەبینی.

پاشان کە ناهێڵێت پێکەوە بخوێنن، قەیدی چیە؟ وەکو ئەوە وایە ئەمڕۆ ناهێڵن پێکەوە یاری بکەن! ئەرێ بەڕێزان ئەوە بۆ جامی جیهانی پیاوان وئافرەتان جیایە؟ بۆ ئەم جیاکاریە!؟ ئەوە بۆ گۆڕەپان ومەیدان پێکەوە ناکەن وڕێگەش نادەن پێکەوە بیکەن؟! ئەوە بۆ زۆربەی پۆستە باڵاکانی وڵاتانی ڕۆژئاوا بە دەستی ئافرەتەوە نیە؟! بۆ موچەی ژن وپیاو لە هەندێ وڵاتی ڕۆژئاوا وەکو یەك نیە؟ بۆ لە بریتانیا کە هەتا ئەم ساتەی من ئەم قسانە دەکەم موچەی ژن وپیاو یەکسان نیە لە هەندێ ڕووەوە.

ئەوە بۆ؟ ئەوە بۆ؟! دەیان پرسی تر!

سەبارەت بەوەی لە میرات جیاوازی کردووە لە نێوانیان، واللە ڕاست دەکات ئیسلام جیاوازی کردووە، بەڵێ جاری وا هەیە زۆرتر بە ئافرەت

دەدات وجاری واش هەیە زۆرتر بە پیاو دەدات بەپێی بەرژەوەنـدی[1]، ئـیتر ئەمە چ نەنگیەکی تیێدایە؟ کەواتە ئەو تەپڵەی لـە ئاهـەنگ وکۆبوونـەوەی عەلمانی ودژە دینەکاندا لیێـی دەدرێ ودەوترێتـەوە: کـە میراتـی پیـاو دوو ئەوندەی میراتی ژنە، پێستەکەی تەقی، جا بیگۆڕن.

ئەمە سەرباری ئەوەی کە لە حاڵەتێکدا ئافرەتەکە کەمتری برد، ئەو هیچ خەرج ناکات، وبژێوی لەسەر پیاوەکەیە، واتە: زیاتر ئەبات، زیاتر خەرج دەکات. کەمتر دەبات، کەمتر خەرج دەکات. وجگە لەوەی ئەو ئافرەتە دەتوانێ بۆ خۆی ئیش بکات ودەخلی تایبەتی بە خۆی هەبێت.

هەر لە ئیسلام وا نیە، لە هەموو دوونیا وایە[2]

پێنجەم: سەبارەت بەوەی ئەڵێ: «**هاونیشتمانی لە ئارادا نیە، عالەم تەوزیع دەبێت بۆ دارولئیسلام ودارولحەرب**».

بەڵێ لە ئیسلامدا، هەر وڵاتێك یان وڵاتی شەڕە، یـان وڵاتـی ئاشـتیە «وڵاتی ئیسلام»، یان وڵاتێکە پەیمانی لەگەڵ گرێدراوە. ئەمەش لە هەموو وڵاتێکـدا هەیـە، بـۆ نمونـە ئێسـتا کوردسـتانی خۆمـان -خـوای مـەزن بیپارێزێت لە دووژمن وناحەزانی-، کۆمەڵێك وڵات هاوپـەیمانین، کۆمـەڵێ

---

(١) ئەوەش تەنها لە حاڵەتی تەعصیبدا نیوەی پێدەدرێت.

(٢) جا ئەمە یاساکە هەرگیز خیلافیم نەبینیوە، ئـەویش ئەوەیـە لـە چـیدا ئیسـلام عەیبدار کرا، ئەگەر بگەڕێی هاوشێوەی لە یاسا ودەستور وڕێسای زۆر وڵاتدا هەیە. ولە چیدا حەزتان لێبوو بپرسن پشتیوان بەخوا هاوشێوەکەیتان پێدەڵێم بە لە ملدانیشەوە.

ولآتیش بۆ کوردستان مەترسی شەڕی لێدەکرێ کە ئاژاوە لە ولآت بنێنـەوە وشەڕ بەرپا بکەن یان پەلاماری کوردستان بدەن، کوردستان خۆیشی ولآتـی ئاشتی وئیسلامە.

وهەر ولآتێـك ئـەم دابەشـبەندیە نـەکات ولیسـتی دۆسـت ودووژمـن وهاوپەیمانەکانی خۆی نەزانێت، ئەوە بێگومان لە گوێی گادا خەوتوە وهـەر زو تیاچووە ودەوڵەتی واش بڕوا ناکەم لەسەر ئەم ئەرزە هەبێت!

هەروەها هەر شوێنێك کافرانی تێدا نیشتەجێ بێت، مـەرج نیـە پێـی بووترێ دارولحەرب، بـەڵکو جـاری واهەیـە دارولئیسلامیشـە وکـافرانیش تێیدا نیشتەجێن.

جـا قوربـان بەمـەش بـۆت ڕون بوویـەوە بووهتـانتکرد کـە وتـت هاونیشتیمانی بوون لە ئیسلامدا بوونی نیـە. ئـەوەتانێ کـافرانیش تێیـدا نیشتەجێن، کەچـی بـە ولآتـی ئیسـلام دادەنرێـت ئەگـەر لـەژێر ڕکێفـی ئیسـلامدا بێـت، هـەروەها مامەڵـەی هاولآتیـەکیان لەگەڵـدا دەکرێـت وهێرشیان بکرێتە سەر پێویستە لەسەر دەوڵەت جاڕی جیهـاد لێبـدات لـە دژی داگیرکەران بجـەنگێت. ئەمـەش کەسـێك تـۆزێ لـە ئیسـلام بزانێـت دەیزانێت. کەواتە بۆتمان سەلماند کە کافر مافی هاونیشتمانی بـوونی هەیـە وبووهتان دەکەیت بۆ ئیسلام.

«البجيرمي» لە زانا شافعیەکان پێناسەی دارولئیسلام دەکات وئەڵێ: «وَالْمُرَادُ بِبِلاَدِ الْإِسْلاَمِ كُلُّ بَلَدٍ بَنَاهَا الْمُسْلِمُونَ؛ كَبَغْدَادَ وَالْبَصْرَةِ، أَوأَسْلَمَ أَهْلُهَا عَلَيْهَا؛ كَالْمَدِينَةِ وَالْيَمَنِ، أَوفُتِحَتْ عَنْوَةً؛ كَخَيْبَرِ وَمِصْرَ وَسَوَادِ الْعِرَاقِ، أَوصُلْحًا وَالْأَرْضُ لَنَا وَالْكُفَّارُ سَاكِنُونَ فِيهَا، وَيَدْفَعُونَ الْجِزْيَةَ»[1].

ماوەتەوە بڵێم: ئەمانە بوون دژی هەموو ماف وپرەنسیپەکان؟!

لە ئیسلامدا ئازادی بیروڕا هەیە؟

سەبارەت بەوەی ئەڵێ: «**لە ئیسلامدا ئازادی بیروڕا نیە**». هەڵبەت ئەمە ڕاست نیە وبووهتانە. بەڵام تا زیاتر ڕونی بکەمەوە ئەبێت بزانین ئازادی بیروڕا ڕەهایە وبێ سنورە، یان نا؟ بێگومان هەمووان کۆکین لەسەر ئەوەی تا سنورێك ئازادیت لە دەربڕینی بیروڕات.

کەوابێت ئیسلام هیچ کێشەیەکی لەگەڵ ئازادی بیروڕا نیە[2].

لەوانەیە بڵێی: «ئاخر لە ئیسلامدا ناتوانیت بڕۆی قسە بە ئیسلام بکەیت! ئیتر چۆن ئازادی بیروڕا هەیە» ئەڵێم: ئەتوانی قسە بە دەستوری

---

(١) «حاشية سليمان البجيرمي على شرح منهج الطلاب» مطبعة مصطفى البابي الحلبي، (١٨٩/٣).

(٢) جارێکی تر لەم وتەیە ورد بوومەوە، هیچم تێدا بەدی نەکرد، ئەگەر هەر دڵسۆزێك، زیاتر لەوەی ئێمە دەبینێ، دەتوانێ شوێنی ئیشکالەکەی ئەم وتەم بۆ ڕون بکاتەوە. ولەو نوکتە خۆشانە یەکێکیان وتبووی: بەڵگە لەسەر ئەوەی هەڵەیە، ئینتەرێکی داناوە وهاتۆتە خوارەوە! فیلی لە چاوی خۆی نەدی، پوشی لە چاوی ئەو دی! ئەمەش چڵە پۆپەی دەمارگیریە! ولوتکەی کوێریە خوا پەنامان بدات.

کام وڵات بکەی؟ کێ لێت قەبووڵ دەکات سوکایەتی بە دەستور ویاساکەی بکەیت؟ بەڵکو لە دەستوری چەندین وڵاتی عەلمانی خوێندوومەتەوە[1] کە ئەبێت ئەوەی دەیکەیت بە دەر نەبێت لە یاسا گشتیەکان وەگەرنا قەدەغەیە!

بەڵکو ئەگەر ئەتوانی برۆ لە یۆنان ڕەخنە لە ئاینی دەوڵەت بگرە؟! بەپێی دەستور قەدەغەیە! ئایا بەوە یۆنان لە ئازادی دەکەوێت؟!

من ئەم بابەتانە بۆ گۆڤارێك دەنوسم ئەگەرنا زیاتر هەڵدەگرێت.

پەیامبەر ﷺ مورتەددی بە دەستی خۆی نەکوشتوە!

کە ئەشڵێ[2]: «لەسەردەمی پێغەمبەردا ولەسەر دەستی پێغەمبەر خۆی خەڵکی مورتەدد کوژراوە». هەقی خۆمانە بڵێین: کوا؟ لە کوێ هاتوە؟ کێ ریوایەتی کردووە؟ واللە ناڕاست وبووهتانە هەرگیز نەچەسپاوە لە پەیامبەرەوە ﷺ یەك مورتەددی کوشتبێ.

ئاخر چۆن ڕێگە بە خۆتان دەدەن وجورئەت دەکەن ناڕاست بەدەم پەیامبەرەوە ﷺ دەڵێن لە کەناڵێکی ئاسمانی کە هەزاران خەڵك تەماشای دەکات؟!

(١) ئەگەر حەزت کرد بڵێ: لە دەستوری هەموو دوونیا وایە، باوەڕ ناکەم درۆ بێت

(٢) ئەمجارە م.هاوژین.

من زۆرم پێ سەیرە لە کۆندا بێ باوەڕ هەبووە وتویەتی: سوێند بێت زوبانم ببڕن درۆ ناکەم، لەبەر کەسایەتی خۆی عەیبی لێهاتوە.

ئەبوو سوفیان کافرە، نەجاشی پرسیاری پەیامبەری ﷺ لێدەکات: وەکو خۆی وەلامی دەداتەوە ودرۆ ناکا، ئەڵێ یەك شت نەبێت مەجالێکی تێدا بوو قسەیەکم کرد، ئەویش پرسی: پەیمانی شکاندووە؟ وتم: نەخێر بەلام ئێستا پەیمانێکمان لەگەڵ بەستوە نازانم لەمەیان چی دەکات؟ هەر ئەوەندە. عەیبیان لێ هاتوە درۆ بکەن! ئاخر کەی ڕەوایە یاسای: «الغاية تبرر الوسيلة»! بەکار بهێنی.

دووێنێ شەو لە کەناڵی ئاسمانی ڕێگـ... کە سەر بە حیزبێکی لار ڕەوە وتویەتی: «زۆربەی خەڵکی کوردستان پشتگیری دەستورێکی عەلمانی دەکەن!!» ئاخر بەڕێزان درۆ لە کەسایەتی مرۆڤ دەشکێنێ، چ جای کەناڵێکی ئاسمانی وحیزبێکی فەرمی؟! سبەینێ خەڵك وتی: فلان حیزب درۆزنە ناهەقیان دەگرن؟

ختامًا

لە کۆتاییدا ... ئەڵێم: با هەمولایەك بزانن دژایەتی کردنی ئیسلام هەروا ئاسان وسانا نیە، چوونکە مێژو تۆماری دەکات، جگە لەوەی سەرشۆڕی قیامەتی بە دوواوەیە -پەنا بەخوا-. خۆ ئەگەر هەر بڕیارتان داوە دژایەتی ئیسلام بکەن ئەوا ئەبێت زانست وزانیاریەکی زۆرتان

سەبارەت بە ئیسـلام هـەبێت، تـا جوانیـەکانی ئیسـلام ببیـنن وچـی دی دژایەتی نەکەن، خۆ ئەگەر هەر سورن لەسەر ئەوکارە چۆن هاوشـێوەکانتان لە مێژو وهاوچەرخدا شکست یاوەریان بوو، پشـتیوان بـەخوا سـەرەنجامی ئێوەش هەر شکست ودۆڕان ودووابڕان ودابڕان ودارمانە.

والحمد لله رب العالمين